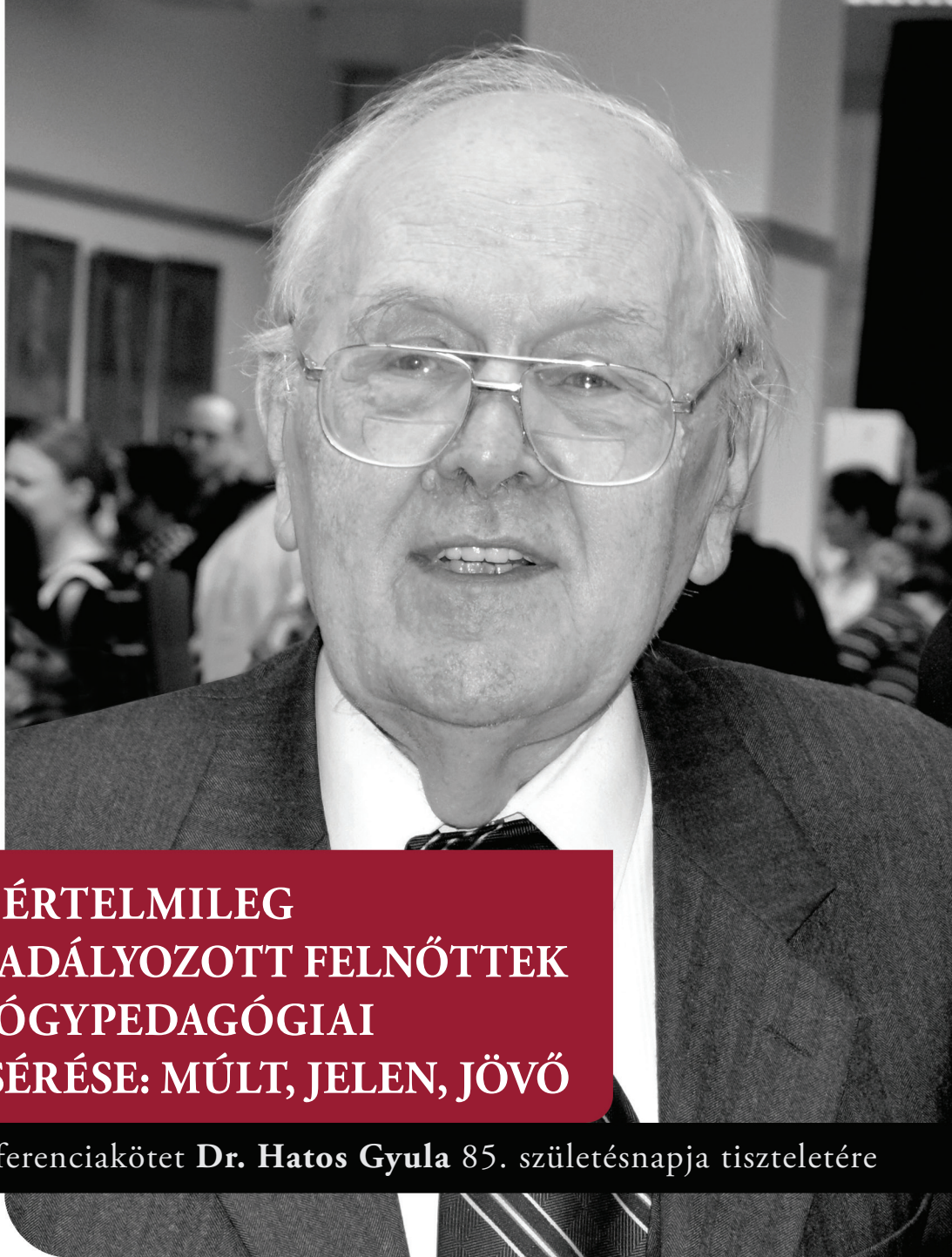

AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT FELNŐTTEK GYÓGYPEDAGÓGIAI KÍSÉRÉSE: MÚLT, JELEN, JÖVŐ

Konferenciakötet **Dr. Hatos Gyula** 85. születésnapja tiszteletére

AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT FELNŐTTEK GYÓGYPEDAGÓGIAI KÍSÉRÉSE: MÚLT, JELEN, JÖVŐ

**Konferenciakötet Dr. Hatos Gyula
85. születésnapja tiszteletére**

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar
Budapest, 2022

A kötet az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Atipikus Viselkedés és Kogníció Gyógypedagógiai Intézete Értelmileg akadályozottak pedagógiája szakcsoportja által 2017. november 16-án Dr. Hatos Gyula 85. születésnapja tiszteletére rendezett konferencia előadásainak szerkesztett anyagát tartalmazza.

Szerzők

Barthel Betty, Bercse László Balázs, Czakó Tibor Zoltán, Cserti-Szauer Csilla, Futár András, Katona Vanda PhD, Könczei György PhD, Dsc, Dr. Mesterházi Zsuzsa CSc, Prof. em., Tina Molnár, Sándor Anikó PhD, Szabó Ákosné PhD, Prof. em.

Szakmai lektorok

Barthel Betty, Galgóczy Anna, Horváth Péter PhD, Kármán Bianka, Katona Vanda PhD, Regényi Enikő PhD, Sándor Anikó PhD, Svastics Carmen, Szekeres Ágota PhD, Zechmeister Andrea

A kötetet szerkesztette

Barthel Betty

A szerkesztő munkatársa

Szerencsés Hajnalka

Borítófotó

Szaeffner Gyula

© Szerzők, 2022

© Szerkesztő, 2022

ISBN 978-615-6410-04-7

ISBN 978-615-6410-05-4 (pdf)

ELTE | BGGYK
BÁRCZI GUSZTÁV GYÓGYPEDAGÓGIAI KAR

Kiadja: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, 1097 Budapest, Ecseri út 3.

Felelős kiadó: dr. habil. Papp Gabriella,

az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar dékánja

Nyomdai előkészítés: ELTE Eötvös Kiadó Kft.

Borítóterv: Kmotrik Ildikó

Tipográfia, tördelés: Balázs Andrea

Nyomdai kivitelezés: Multiszolg Bt.

TARTALOM

Szerkesztői köszöntő (<i>Barthel Betty</i>)	5
Előszó helyett. Köszöntő szavak a konferencia elé, mellyel Hatos Gyula nyugalmazott főiskolai tanár munkássága előtt tisztelgünk 85. születésnapja alkalmából (<i>Barthel Betty</i>)	7
Laudáció. Tisztelgő köszöntés dr. Hatos Gyula Tanár Úr 85. születésnapjára (<i>Mesterházi Zsuzsa</i>)	11
Az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány múltja, jelene, jövője (<i>Barthel Betty</i>)	15
Innovációk és támogatott lakhatás (<i>Cserti-Szauer Csilla – Futár András – Katona Vanda</i>)	26
Önérvényesítés a befogadásért (<i>Bercse László Balázs – Czákó Tibor Zoltán</i>)	37
„Amíg tart az életük, többet érdemelnének, mint amit most kapnak.” A gyakorlat üzenetei az emberi jogi megközelítés számára (<i>Sándor Anikó – Könczei György</i>)	53
Értelmi akadályozottság és a munka világa – a német perspektíva (<i>Tina Molnár</i>)	59
Összegző-reflektív beszámoló a konferenciát záró kerekasztal-beszélgetésről (<i>Szabó Ákosné</i>)	63

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

A közel öt évvel ezelőtti esemény programjáról készült beszámoló, az előadásokból íródott cikkek, tanulmányok kézbe adásával köszöntjük dr. Hatos Gyula Tanár Urat 90. születésnapján.

Meggyőződésünk, hogy nem csupán egy szép emlékkötetet tart kezében az olvasó, hanem a közreműködők munkájának köszönhetően értékes szakmai anyaggal is tisztelgünk Tanár Úr iskolateremtő munkássága előtt.

Köszönetünket fejezzük ki a kötet elkészítésében közreműködő szerzőknek és munkatársaknak, valamint az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar vezetésének és a kari tankönyv- és jegyzettámogatási bizottságnak, hogy támogatták, illetve lehetővé tették e kötet megjelenését.

Budapest, 2022. tavasz-nyár

Barthel Betty
Szerkesztő

ELŐSZÓ HELYETT

Köszöntő szavak a konferencia elé, mellyel Hatos Gyula nyugalmazott főiskolai tanár munkássága előtt tisztelgünk 85. születésnapja alkalmából

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm a konferencia résztvevőit!

Megkülönböztetett tisztelettel és szeretettel köszöntöm Hatos Gyula Tanár Urat!

Mivel a szakmai érdeklődésen túl a mai konferencia apropója Tanár Úr 85. születésnapja, szeretném először is Őt köszönteni, és jó egészséget kívánni neki! Mindannyiunk számára nagy megtiszteltetés és nagy öröm, hogy ezen a szép ünnepen együtt lehetünk, hiszen a legnagyobb ajándék az egymásra fordított figyelmünk és időnk. Mégis szerettük volna, ha bár jelképes, de kézzelfogható meglepetéssel is örömet szerezhetünk, így az itt együtt lévők közös ajándékai a következők:

- Kihelyeztünk egy emlékkönyvet, amelyet a nap végén szeretnénk átadni Tanár Úrnak. Kérem, hogy mindenki, aki ma jelen van, írjon bele néhány gondolatot, de legalábbis az aláírás mellett örökítse meg, hogy honnan érkezett!
- Kolléganőnk fényképeken örökíti meg a mai nap eseményeit, ebből egy albumot szeretnénk összeállítani, amit utóbb szintén átadunk Tanár Úrnak. Kérem, hogy aki nem szeretné, hogy fényképek valamelyikén szerepeljen, ezt egyértelműen jelezze felénk a regisztrációs lapon!
- Több kolléga együttműködésével létrehoztunk a Wikipédián – ami egy internetes enciklopédia – egy szócikket Tanár Úr munkásságáról. Ennek lektorálásában kérjük szépen az Ő segítő együttműködését!
- Végül természetesen az asztalt díszítő virág is Tanár Urat illeti!

A mai eseménynek *Az értelmileg akadályozott felnőttek gyógypedagógiai kísérése: múlt, jelen, jövő* címet adtuk. Olyan témát választottunk, amelynek meghonosításában Tanár Úr meghatározó szerepet játszott.

Számos hasonlattal, szimbólummal érzékeltethetnénk, hogy milyen fontosak a gyökerek a továbblépéshez, fejlődéshez. Most azonban Tanár Úr egy 5 évvel ezelőtti gondolatát szeretném felidézni, amelyet a 80. születésnapjának köszöntőjén mondott, Wolfensbergerre utalva: *Nagy elődök kézfogását adja tovább nekünk.*

Megható érzés belegondolni, hogy Tanár Úr ki mindenkinek a kézfogását közvetíti felénk. Csupán egy nevet emelnék most ki, aki intézményünk névadója és az idén kapta meg posztumusz a Világ Igaza kitüntetését. Ez az izraeli állam által nem izraeli személynek adható legmagasabb elismerés. Bárczi Gusztáv azzal érdemelte ki, hogy a vész idején számos zsidó gyermeket bújtatott az akkor általa vezetett intézményben. Tudjuk továbbá, hogy ezzel egyidőben számos értelmi fogyatékos gyermekről is gondoskodott. Büszkék vagyunk rá, hogy ilyen elődöket tudhatunk magunkénak.

Bár 1944-ben Tanár Úr maga is gyermek volt még, az 50-es években uralkodó „szocialista embereszmény” szintén a tökéletességet, a hasznosságot hirdette, kevés teret hagyva az elesettebb, támogatást igénylő csoportoknak. Ilyen körülmények között képviselte a feltétel nélküli embertiszteletet, azonosulva Bárczi értékrendjével. Köszönjük, hogy a Tanár Úr közvetíti számunkra ezeket a rendkívül fontos örökségeket!

Szeretnénk megbecsülni a kézfogások emberi és szakmai üzenetét egyaránt. Ezért vesszük ma számba az eddigi eredményeket és az előttünk álló feladatokat.

Gondolatokban gazdag, sikeres konferenciát kívánok mindenkinek az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány munkatársai nevében, és Isten éltesse a Tanár Urat nagyon sokáig!

Együttműködő, támogató partnerek, akiknek köszönettel tartozunk:

- Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar vezetésének, hogy otthont adott a konferenciának. A Dékáni Hivatal vezetőjének, Losoncz Máriának és munkatársainak, a tudományos ügyekért felelős dékánhelyettesnek, dr. Perlusz Andreának és munkatársainak a konferencia támogatásáért, a helyszín, a helyiségek biztosításáért, a vendéglátás, az akadálymentesítés költségeihez való hozzájárulásért.
- A konferencia programjában szereplő minden előadó, fellépő és közreműködő vendégnek (akik ingyen, saját költségükön fogadták el felkérésünket) színvonalas előadásaiért, részvételükért: Bercse László Balázs, Cserti-Szauer Csilla, Czákó Tibor Zoltán, Futár András, Hetzer Ágnes, Katona Vanda, Kissné Haffner Éva, Könczei György, Krausz Éva, Mesterházi Zsuzsa, Molnár Tina, Sándor Anikó, Szabó Ákosné, Varga Imre, Wisinger János, Zászkaliczky Péter, a XVIII. kerületi Gyöngyvirág Nappali Szolgálat tánccsoportja és a Zoé Zenekar.
- Az Árpádházi Szent Margit ÉNO és lakóotthon klienseinek, lakóinak dr. Regényi Enikő Mária koordinálásával: a szendvicsek elkészítéséért, ajándéktárgyak adományozásáért.
- Sot Ferencnek, a kari könyvtár munkatársának: a Wikipédia-szócikkhez anyagok felkutatásáért.
- Sztrányainé Geiger Mónikának, a Budapesti Bárczi Gusztáv EGYMI gyógypedagógusának a konferenciára szerepének vállalásáért.
- A Hallgatói Önkormányzatnak az önkéntes segítők toborzásáért.
- Önkéntes hallgatóinknak, akik a teremrendezésnél, a regisztrációnál, a vendégek tájékoztatásánál, a fellépők kísérésénél, a büfénél, a posztterek kiállításánál serénykedtek: Ballai Viktória, Bögöthy Zsófia, Csajkás Eszter, Csatári Orsolya, Hegedűs Dominika, Krausz Enikő, Kurucz Ágnes, Nemes Nóra, Lajtmann Beatrix, László Rita, Martsa Dorka.

- Az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány munkatársainak: Boros Boglárka – fotózás, virágdísz beszerzése; Galgóczy Anna – emlékkönyv beszerzése, Wikipédia-szócikk tartalmi összeállítása; Hefty Angéla – posztterek fogadása, elhelyezése; Kármán Bianka – Wikipédia-ötletgazda, tartalmi összeállítás; Mede Perla – Wikipédia-szócikk szerkesztése; Zechmeister Andrea – vendégfogadás, büfé koordinálása.
- Szabó Ákosnénak a Wikipédia-szócikk tartalmi összeállításáért.
- Minden megjelent vendégnek köszönjük, hogy részt vettek a konferencián, idejüket, figyelmüket ránk áldozták.

Hálás köszönettel:

Barthel Betty
 ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,
 Atipikus Viselkedés és Kogníció Gyógypedagógiai Intézet,
 értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány

MESTERHÁZI ZSUZSA

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,

Atipikus Viselkedés és Kogníció Gyógypedagógiai Intézet

LAUDÁCIÓ

Tisztelgő köszöntés dr. Hatos Gyula Tanár Úr 85. születésnapjára

(Születés: 1932. augusztus 28. – Köszöntés: 2017. november 16.)

Kedves Tanár Úr!

Kedves Kollégám, Gyula!

Egy szép nyárvégi napon, augusztus 28-án, a 20. század első harmadának fordulóján, 1932-ben egy kisfiúcska látott napvilágot Vas megye „fővárosában”, Szombathelyen, majd pár nap után hazaérkezett a közeli Gyöngyös-patak partjára, szülei otthonába. Gyerekkoráról mesélve mindig meg-megjelenik egy kép a vízimolnár édesapáról, aki természetesnek tartotta, és meg is tehetette, hogy a rászoruló embereket néhány kiló kenyérnek való liszttel kisegítse. Ez az életminta mélyen bevésődött a kisfiú lelkébe, de emellett sok minden más is: „...apámtól ügyességet, érdeklődést, a fizikai munka megbecsülését örököltem...” (Bánfalvy és mtsai 2006). Életrevaló gyermekként növekedett, jó iskolákba járt, szívesen tanult, kitűnően érettségizett. A 2. világháború utáni legnehezebb években, 1950-ben jött el a pályaválasztás ideje. Orvosként kívánta segíteni, gyógyítani az embereket, a családi minta is, egy nagybácsi személyében, közrejátszott ebben. A pécsi egyetem helyett azonban, ahonnan az akkori államhatalom a család „osztályhelyzete” miatt elutasította, a budapesti Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára (II. kerület Csalogány u. 43.), vették fel 1951-ben. A Bárczi Gusztáv aláírásával ellátott értesítő levéllel Hatos Gyula pályája révbe érkezett, diplomás gyógypedagógiai tanár lett 1954-ben. Munkahelyét keresve, és ahogy a körülmények hozták, kezdetben több helyen is dolgozott a fővárosban: a Pető András által vezetett Mozgásterápiai Intézetben, a pesterzsébeti kisegítő iskolában, a Csalogány utcai internátusban. Itt élte át az '56-os forradalom és szabadságharc nehéz napjait, az intézet pincéjében, internátusvezetőként gondoskodva a rábízott fogyatékos gyermekekről, alig pár lépésre a Széna tértől. (Felmerülnek a háborús és a forradalmi emlékek, ahogy Cseh Tamás énekelte: *„fényben áll, fényben ég a Széna-Széna tér...”*).

Tanár Urat 80. születésnapján, öt éve, ezekkel a szavakkal köszöntöttem: *„Csalogány utca 43., te vagy az oka mindennek...”* – emlékszel még, amikor ezt a dalt a negyedéves hallgatók ballagásán évről évre énekeltük?

Hol van ma már a budai Csalogány utcai ház, az árnyas lépcsős kert, a hatalmas gesztenyefák? Ha valaki ma arra jár, a nyomát sem találja. Eltűnt. De az emlékek élnek. Micsoda

lelkesedéssel vállaltuk a szombat-vasárnapi ügyeleket, hogy találkozhassunk az értelmi fogyatékos gyerekekkel! A hétköznapiakon micsoda odaadással kutattuk az antikváriumok polcain, tanáraink magánkönyvtáraiban vagy a főiskola pincéjében az ideológiai okok miatt kiselejtett könyvhalmok között azokat a műveket, amelyekről úgy véltük, hogy bennük megtalálható a háború előtti időkből átmentett tudás a gyógypedagógiáról. Micsoda kitüntetés volt, amikor tanáraink, Illyés Gyuláné Kozmutza Flóra, Roboz Vera vagy Horváth László tanszékvezetők külön feladatot adtak nekünk a gyógypedagógiai pszichológia, a nevelélmélet vagy a kórtan műhelyeiben, ahol megtanulhattuk a tudományos kutatás tiszteletét és gyakorlatát! Lenyűgözve hallgattuk Bárczi igazgató úr „meséit”, amelyekben útravalóit foglalta nekünk össze egy életre szólóan.

A fiatal Hatos Gyula számára az otthonról hozott emberi minták után Bárczi Gusztáv lett a hiteles tanítómester, és szövődtek számára is az emberi kapcsolati hálók, szakmai barátságok a gyógypedagógusok között. Később, az 1960-as, '70-es évtizedekben heves szakmai viták is kialakultak, amelyek megmozgatták a gyógypedagógus-társadalmat, a Főiskola különös, „szélárnyékos” világát is (pl. a határtudományok szerepe a gyógypedagógiában, az orvosi modell mellé felzárkózó pszichológiai modell térhódítása, majd később más kérdések is), és állásfoglalásra készítették a résztvevőket.

Tanár Úr a gyógypedagógiai gyakorlatban szerzett tapasztalatok után főelőadói és szakfelügyelői munkát vállalt több évre az Oktatási Minisztériumban, és részt vett a fogyatékos gyermekek számára megszerzett otthonok és iskolák kialakításában, amelyeket országszerte az üresen álló, viharvert kastélyokban, kolostorokban és egyéb épületekben rendeztek be, eleinte nagyon kezdetleges viszonyok között. Közvetlen közlőről ismerhette meg a fogyatékos gyermekek életkörülményeit, és látta, hogy a legmostohább helyzetben az értelmi fogyatékos gyermekek és felnőttek élnek. Ennek a szakterületnek a megismerése, gondozása és „felemelése” lett egy életre szólóan a hivatása.

Amikor 1963-ban főiskolai oktatói munkakörbe hívták, a közel tízéves munkatapasztalattal a háta mögött már ismert szakember volt: részt vett országos vagy helyi fejlesztési tervek, munkaprogramok, tantervek, kézikönyvek kidolgozásában. Ez időben a hazai gyógypedagógiai intézményhálózatban jelentős változás következett be: az értelmi fogyatékos gyermekek iskoláiban kialakult a fogyatékosság súlyossága szerinti kettéválasztás: létrejöttek a kisegítő iskolák és a foglalkoztató iskolák, külön tantervekkel, illetve programokkal (1961). Hatos Tanár Úr személye, szakmai karrierje ettől kezdve megkérdőjelezhetetlenül összekapcsolódott a középsúlyos szinten értelmi fogyatékos (ma: értelmileg akadályozott) emberek életminőségének fejlesztése és emberi méltóságuk elismertetése érdekében végzett tudományos kutatói és felsőoktatási képző munkával.

Oktatóként sokrétű kapcsolatot tartott fenn a gyakorlattal. Mindenről tudott, ami szakterületén történt, ugyanakkor nemcsak ismerte, hanem szívós és alapos munkával irányította is a szakterület gyakorlati fejlesztését, kezdeményezte innovációk bevezetését, a gyakorlatot érintő jogszabályok tartalmi előkészítését, figyelemmel kísérte bevalásukat. Ennek érdekében megbízások szakmai kapcsolatban állt az Országos Pedagógiai Intézettel (1978-tól), melynek keretei között számos útmutatót, munkatankönyvet írt és szerkesztett a szakterületen dolgozó kollégák munkacsoportjainak bevonásával. A gyakorlati terepen szerzett tapasztalatait kiválóan kamatoztatta oktatói munkájában: előadásain, a szemináriumokon, a továbbképzéseken, a szakdolgozatok

irányításában, a gyógypedagógus-hallgatók nagyon hasznos ismeretekhez jutottak: kiemelkedően járult hozzá szakmai identitásuk kialakulásához.

A gyógypedagógus szaktudásáról és emberségéről azon a konferencián beszélt, amelyet egykori tanára és ifjúkori példaképe, Bárczi Gusztáv születésének centenáriuma alkalmából rendezett a Főiskola (1990). Részlet az előadásból:

A gyógypedagógusok hivatásának lényegéből adódik, hogy mindig érzékenyen reagáltak az emberközi kapcsolatokra, a segítségre szoruló ember gondjaira. Pálya-motivációik ma is megoszlanak az embernek való szolgálat és a problémamegoldó, a fogyatékoság leküzdését célzó, teljesítményre törekvő szakszerűség között. [...] A fogyatékos, a társadalmi szerepbetöltésben akadályozott személy méltósága ugyanolyan, mint bármely embertárséé, ugyanazt a megbecsülést és tiszteletet érdemlik, mint bármely más személy: egyenlő jogok illetik meg mindazokkal, akiket a sérülés nem érintett. [...] Ez az értelmezés a mi meggyőződésünk alapja is. (Hatos 1993)

Szakmai érdeklődése egyre inkább a felnőtt korú értelmileg akadályozott emberek élethelyzete felé fordult. Tudományos munkásságát évtizedekre ez a témakör határozta meg. Eredményeit *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük* című átfogó, több kiadást megért műben foglalta össze. Ez a mű képezte alapját doktori (PhD) fokozata megszerzésének. A doktori eljárás, a nyilvános tudományos vita és a doktori cím odaítélése a pozsonyi Komenksky Egyetemen történt 2001-ben, magyar nyelven. A Pedagógiai Fakultás Doktori Bizottsága felkérésére én voltam az egyik opponens. Részletesen kifejtett, hatoldalas véleményemben, amelyet a Pozsonyban megrendezett védésen ismerttettem, többek között ezt írtam:

Elfogultság nélkül megállapítható, hogy a disszertáció a speciális pedagógián belül az értelmileg akadályozottak pedagógiája tudományos igényű fejlődéséhez járult hozzá. Olyan rendszeralkotó alaplúnak tekinthető, amely nemcsak a hazai speciális pedagógia értékeit gazdagítja, hanem külföldön is felkeltheti az érdeklődést. (Mesterházi 2001)

Hatos Tanár Úr szerteágazó szakmai tevékenysége felsorolhatatlan. Gondoljunk bele: a gyógypedagógiai tanulmányai megkezdésétől (1951) napjainkig (2017) eltelt 67 évben szinte nem volt olyan nap, amikor a nap nagyon sok órájában ne a gyógypedagógiával foglalkozott volna. Tevékenységének fő területei voltak: tanítás, előadások, csoportos konzultációk, tanácsadás, egyéni megbeszélések munkatársakkal és hallgatókkal; kapcsolattartás külföldi szakemberekkel; részvétel a gyakorlat fejlesztését szolgáló kutatásokban, kutatócsoportok irányítása; részvétel hazai és külföldi gyógypedagógiai konferenciákon; tanulmányok és könyvek írása, megjelentetése; szakértői tevékenység, lektorálás; az értelmileg akadályozottak pedagógiájával foglalkozó tanszéki munkacsoport szervezése, irányítása; részvétel a főiskolai, illetve a kari közéletben (testületekben, döntések előkészítésében, képzésfejlesztő munkákban). Kiterjedt levelezést folytatott szakemberekkel, szervezetekkel, részt vett folyóiratok szerkesztésében, számos interjút adott. Közreműködött a Szegedi Tudományegyetemen az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány létrehozásában.

Sok éven át tagja volt a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete elnökségének, illetve más hazai és külföldi társaságoknak, vezette az értelmi fogyatékosok pedagógiájával foglalkozó MAGYE-szakosztályt. Munkásságát számos európai országban is elismerték. Kitüntetései közül legújabb keletű az *Eötvös József-díj* (2012). Ez a díj azoknak a kiemelkedő munkát végző pedagógusoknak adományozható, akik életpályájukkal kifejezték elkötelezettségüket a pedagógus élethivatás mellett. – Egy életen át tette a maga választotta legjobbat. Köszönet érte mindannyiunk nevében!

Kötetlen beszélgetések során a gyógypedagógia múltjából rengeteg érdekes történetet mondott el kollégáinak és a hallgatóknak. Az aktuális szakmai művek olvasottságában mindig a legelső közé tartozott. Könyvgyűjtő szenvedélyét korán megismertem. Ehhez kapcsolódó kis személyes történettel zárom köszöntő szavaimat: 1955-ben, másodéves főiskolai hallgató koromban egy kis budai antikváriumban véletlen szerencse folytán megvehettem Mérei Ferenc *Gyermektanulmány* című, 1948-ban kiadott könyvét. Akkoriban ez indexre tett, tiltott olvasmány volt, nem lehetett hozzájutni. Hatos Gyuszi hírére vette szerzeményemnek, és felajánlotta nekem több könyvet is választásra a sajátjaiból, ha elcserélem vele a Mérei-könyvet. Érvekkel támasztotta alá, hogy miért lenne nála jobb helyen ez a könyv. Viszontérvek sorával hárítottam el az ajánlatot. Csak sok év múlva jöttem rá, hogy milyen meghatározó szerepet játszott ez a könyv szakmai pályám formálásában.

Tisztelt és szeretett Kollégám! Egykori könyvkívánságodat most évtizedek múltán teljesítem: az elmúlt napokban megszereztem a Bookline-on az egyetlen fellelhető példányt. Ezzel kívánok boldog születésnapot és további szép éveket!

Budapest, 2017. november 16.

Irodalom

- Beszélgetés Hatos Gyulával. In Bánfalvy Cs., Szauder E. és Zászkaliczky P. (szerk., 2006): *Gyógypedagógus-történetek. Beszélgetések a magyar gyógypedagógia félmúltjáról* (41–65). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Hatos Gyula (1993): A gyógypedagógusok embersége és szaktudása. In Buday József (szerk.), *Nemzetközi Tudományos Konferencia Bárczi Gusztáv születésének centenáriuma alkalmából* (107–112). Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- Mesterházi Zsuzsa (2001): *Opponensi vélemény Hatos Gyula: Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük című doktori disszertációjáról*. Kézirat. Budapest-Bratislava.

BARTHEL BETTY

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,

Atipikus Viselkedés és Kogníció Gyógypedagógiai Intézet

● ● ● AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTTAK PEDAGÓGIÁJA SZAKIRÁNY MÚLTJA, JELENE, JÖVŐJE

*„A képzés alakulására a legmeghatározóbb a »hivatalosan«
érvényesülő kompetenciakör és tevékenységértelmezés.”*
(Gordosné Szabó 2010, 319)

Az alábbi összegző-kitekintő írásban számba vesszük az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány kialakulásának főbb állomásait, különös tekintettel a képzés tartalmának alakulására, fejlődésére. Szándékunk szerint ezzel a jelen helyzet történeti beágyazottsága, illetve az előttünk álló feladatok, a jelen kihívásai közötti összefüggések is érthetőbbé válnak.

Kulcsszavak: értelmileg akadályozottak pedagógiája, fogalomdefiníció, gyógypedagógus-képzés, tartalmi változások

A magyar gyógypedagógus-képzés kezdete a 19-20. század fordulójára nyúlik vissza. 1900-ban kezdte meg működését a Gyógypedagógiai Tanítóképző, 1922-től Gyógypedagógiai Tanárképzőként, majd 1928-tól Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolaként folytatva tevékenységét. Az intézmény 1972-ben vette fel Bárczi Gusztáv nevét, ettől kezdve Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola néven működött egészen 2000-ig (Gordosné Szabó 2000), amikor a felsőoktatási intézmények összevonása során az ELTE egy kara lett (Gordosné Szabó 2010). Mindeközben – ahogy rövidesen kitérünk rá – folyamatos belső átalakulások, fejlesztések zajlottak, bővült a szakmai profil (Salné Lengyel és mtsai 2000). 2009-ben ismét változott a név is: az intézmény ekkortól az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar nevet viseli. Így már nevében is deklarálta a Bologna-folyamathoz igazodó, annak eredményeképp kialakult lineáris rendszerű, kétszintű (*bachelor-* és *master-*) képzés bevezetését tükrözi (Szabó Á.-né 2009), nem utolsósorban azt is láttatva, hogy – elhagyva a „főiskolai” jelzőt – egyenrangú egyetemi karrá nőtte ki magát. Az intézmény nevének további üzenete – elhagyva a „tanárképző” meghatározást – a tágabb értelmű gyógypedagógus-képzés hangsúlyozása, melynek immáron csak egy része a tanárképzés; ma már a szélesebb körben értelmezett pedagógiai tevékenységekre is felkészít. Az itt végző hallgatók kompetenciái kiterjednek a terápiás jellegű fejlesztő munkára és a szociális és egészségügyi szféra határterületeire is. Látni fogjuk, hogy mindez egy hosszabb folyamat eredménye, melynek kezdeti hajtásai

már jóval korábban, az 1980-as, '90-es években megjelentek. Az intézmény alakulástörténete jól nyomon követhető a mindenkori „bárczis” tantervek és a kapcsolódó tárgyleírások tanulmányozásával.

Míg a kezdeti időszakban osztatlan képzéssel indult az akkori Gyógypedagógiai Tanítóképző munkája, 1946-tól megjelenik a szakosodás. Ekkortól 1961-ig egy fő és két mellékszak szerint képződnek a hallgatók, de az intézményből kikerülő szakemberek kompetenciakörei még nincsenek lehatárolva. Egészen az 1970-es évek közepéig különféle nézetek ütköznek: az egyes szempontok ugyan változó hangsúllyal érvényesülnek, de a fejlesztések döntően a közoktatásra fókuszálnak. 1971-ben bevezetésre kerül a kétszakos képzés. Innentől az 1980-as évek közepéig fokozatosan alakul meg – a sokáig meghatározó – hat alapszak: az *oligofrénpedagógiai* (előzményeit lásd alább) követi a *szurdopedagógiai*, *tiflopedagógiai*, *logopédiai*, *szomatopedagógiai* és *pszichopedagógiai* tanárképzés elindítása. E folyamat végére létrejön egy, az akkori feltételek és nemzetközi trendek szerint korszerű szemléletű képzés (Gordosné Szabó 2000). Feltételezhetjük, hogy túl a medikális modelleknek – pl. a latin orvosdiagnosztikai kifejezések átvételével járó – sokáig érezhető erős hatásán, a képzés tanárképzésként való hangsúlyozása már az 1920-as évektől kezdve az interdiszciplinaritás felé mutat. Elképzelhető, hogy a latin kifejezések alkalmazásának egy további oka a klasszikus tudományos nyelvezethez való igazodás, az egyre nagyobb igény a terület tudományos szintű művelése, illetve ennek elismertetése iránt – ennek feltárása azonban meghaladja jelen lehetőségeinket.

Részben a felsőoktatási reformok hatására egy rövid időszak erejéig különvált a tanár- és a terapeutaképzés (1992–2008), de nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Mindazonáltal a terápiás szemlélet továbbra is szerves részét képezi a gyógypedagógusképzés sokszínű rendszerének (Gordosné Szabó 2004). A folyamatos megújulásra törekvés, a nemzetközi kapcsolatok keresése (az 1990-es évek elején az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirányra való bejutáshoz előnyként jelölték a németnyelvtudást [Torda szerk. 1993]), a különféle kutatásokban való részvétel eredményeképp a 2000-es évekre kialakul a gyógypedagógia máig ható, pedagógiai dominanciájú, de hangsúlyozottan interdiszciplináris *embertudományként* való értelmezése (Gordosné Szabó, 2010; Lányiné Engelmayer 2017; Szabó Á.-né 2009). Ennek részét képezi a korosztályokon átívelő és a szociális környezetre is hangsúlyt fektető szemlélet.

Napjaink egyre erősödő nézete az emberjogi megközelítés (vö. ENSZ-egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogairól [Convention on the Rights of Persons with Disabilities], illetve a 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről; Regényi 2019). Hatos Tanár Úr már akkor az emberi jogi modell eszméjét képviseli – noha ez a kifejezés még nem volt használatos –, amikor az ENSZ-Egyezmény kiadását megelőzve 1990-ben (rögtön a rendszerváltást követően) *Az imbecillitás, a társadalom és a gyógypedagógia* c. tanulmánykötet egyik fejezetében „A közepsúlyosan értelmi fogyatékos emberek és a társadalmi esélyegyenlőség” címen ír jegyzetet. *Az imbecillisek pedagógiája* című tankönyvében külön fejezetet szentel a társadalmi hatásoknak, benne a normalizációs elvnek (Hatos 1991), majd 1993-ban megjelenik „Az értelmileg akadályozott Emberek Szervezetei Nemzetközi Ligájának fellépése a jogsértések és embertelen bánásmód ellen” című szakcikke, melyet hamarosan követ 1994-ben „Az akadályozott (fogyatékos) emberrel kapcsolatos erkölcsi feladatok” című. Ma is meghatározza szemléletünket ez az örökség.

Az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány jelenlegi helyzetének jobb megértéséhez röviden tekintsük át kialakulásának előzményeit, a terület fogalomhasználatának változását és ennek jelentőségét!

A főiskolai képzés kezdetén „értelmi és erkölcsi fogyatékosok” az általános elnevezés. 1963-tól kerül bevezetésre az „értelmi fogyatékosok gyógyító-nevelése” (Krausz és Lovász 1966). Bár mai szemmel nézve a korábbi elnevezés annyiban helytállóbb, hogy a fogyatékoság mint kifejezés nem azonosítja az emberrel ezt a tulajdonságot, szemben a „fogyatékosok” fogalommal, a gyógyító-nevelés hangsúlyozása – tehát az, hogy nemcsak az egészségügyi-orvosi megközelítés dominanciája csökken, hanem az oktatáson túlmutató, komplexebb nevelési feladatokra való felkészülésről van szó – ekkor válik karakteressé (vö. Gordosné Szabó 2004). 1972-től nevesedik az *oligofrénpedagógiai* tanárképzés.

A pedagógiai fókusz eltolódása már komoly előzményekre tekint vissza. Ezt támasztja alá egy jóval korábbi időszakból származó idézet Frim Jakabtól, aki a legelső között foglalkozott pedagógusként értelmi fogyatékos emberekkel:

A hülyeséget háromféle szempontból kell tekintetbe és pártfogásunk alá vennünk – írja –, és pedig: a) gyógyítás-nevelés, b) orvosi és törvényszéki gyógytani és c) emberbaráti szempontból (...) A kettős cél 'Nevelés és gyógyítás' együtt jár ugyan, mindamellett is ezen utóbbi csak az eredményezett nevelés alapján érhető el, azért kell az intézetek vezetését paedagogusok kezében hagyni. (Frim 1884, 15-17, id. Gordosné Szabó 2002).

Tóth Zoltán pedig kifejezetten veszélyesnek tartja, ha a gyógypedagógia a „normálpedagógiától” független utakat keres, kifejezetten hangsúlyozva az általános nevelésügyi célokhoz való igazodást (Tóth 1928, id. Gordosné Szabó 2000).

Az 1990-es évek legelején kerül előtérbe az értelmi akadályozottság – mint az állapotot sok tényező összességéként, dinamikus jelenséggént megjelenítő kifejezés. Habár ekkor még az *oligofrénpedagógia* szak elnevezés volt érvényben, az akkori hallgatóknak már lehetőségük volt a szakon belül a tanulásban akadályozottak pedagógiája és az értelmileg akadályozottak pedagógiája specializáció közt választani. Az akadályozottság fogalmának bevezetését – felsőfokú német nyelvtudással rendelkező akkori kollégái és hallgatói körében lefolytatott számos szakmai beszélgetést követően – német minta alapján Hatos Gyula Tanár Úr kezdeményezte (*Gyógypedagógiai lexikon*, 2001). Az újonnan bevezetendő fogalom lényegi eleme, hogy az akadályozottság az egyéntől független külső körülményeken is múlik, melyek jelentősége ugyanakkora, mint maga az állapotért felelős károsodásé (Hatos 2010, 2015). Illyés Sándor – aki ez idő tájt a főiskola igazgatója volt – később ekképpen fogalmazott: „Az akadályozottság az ember szociális tulajdonsága, amely meghatározott helyzetben áll fenn” (Illyés 2000, 30). Megjegyezzük, Tanár Úr előremutató szakmai felfogásáról tanúskodik, hogy mindez messze az FNO bevezetését megelőzően történt (vö. Kullmann 2012)! Már az 1991-ben megjelenő tankönyv (*Az imbecillisek pedagógiája*) „Az imbecillitás interdiszciplináris megközelítése” című fejezetében részletesen kifejti a biopszicho-szociális modellt (Hatos 1991).

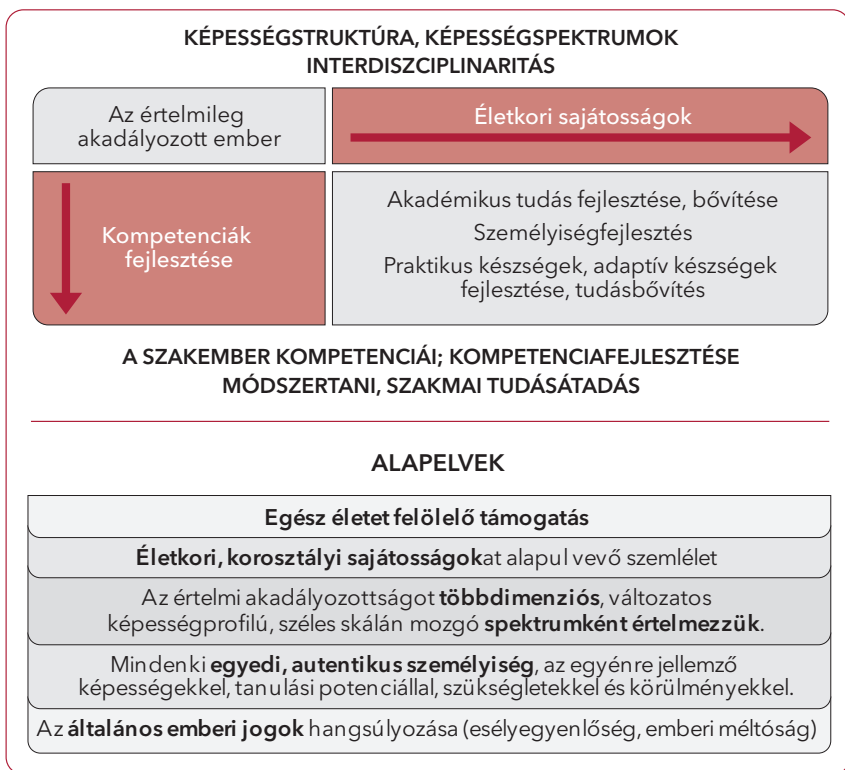
2009-ben történt legutóbb a képzési kimenetet is érintő jelentősebb névváltozás, amikor bevezetésre került a jelenleg is hatályos „értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány gyógypedagógusa” mint a végzettséget jelölő kifejezés. Az „akadályozottság”

kifejezés deklarálja a környezettel való kölcsönhatást, ezáltal a szakember felelősségének kiterjesztését, újraértelmezését: egy funkció zavara nem, vagy nem csak az egyén adottságaiból ered, tehát a különféle környezeti tényezőkkel (személyekkel, tárgyi feltételekkel, intézményi feltételekkel stb.) is foglalkoznunk kell. Azáltal, hogy a „tanárképzésről” áttértünk a „pedagógusképzésre”, végképp megszilárdult az a nézet, miszerint a végzettséget szerző hallgatók kompetenciája horizontálisan és vertikálisan is jóval túlmutat a hagyományos tanárszerepen. Ez egy igen hosszú folyamatnak az eredménye, melynek egyik aktív mozgatója, innovátora volt Hatos Tanár Úr is. Már az 1980-as évek végén megjelent a képzési tartalomban a súlyosan, legsúlyosabban értelmi fogyatékos személyek fejlesztése, terápiás foglalkoztatása, melyhez már ezt megelőzően megjelent az első jegyzet (Hatos 1970), és hamarosan megszülettek az első publikációk is (Hatos, 1992, 1995, 1996, például a „Snoezelen” elmélete, Hulsegge első publikációi alapján – Hatos 1995). A korai fejlesztés jelentőségének felismerése és kiterjesztése az egészen korai életkorra szintén erre az időszakra tehető (Hatos 1997). Szintén egyre nagyobb hangsúllyal jelenik meg az oktatott anyagokban az értelmileg akadályozott felnőtt emberek szükségleteinek, speciális élethelyzetének hangsúlyozása és az ebből fakadó speciális gyógypedagógiai támogatás szükségessége és specializált módszertana (részletesebben lásd alább; Hatos 1991, 1992, 1998).

Az 1992-től (először csak levelező tagozaton) bevezetett tantervben az értelmileg akadályozottak tanára szakirányon már külön tárgyként jelenik meg többek között a „Családi és kisgyermekkorai fejlesztés”, a „Felnőttek pedagógiai kísérése”; az értelmileg akadályozottak terapeutája szakirányon az „Egyéni bazális kommunikációs technikák”, a „Súlyosan akadályozottak és halmozottan sérültek terápiája” (Torda szerk. 1993).

Visszatekintve a szakirány önálló létezése (levelező tagozaton 1992, nappali tagozaton 1995) óta eltelt csaknem három évtizedre, két nagyobb szakaszt tudunk elkülöníteni:

- Hatos Gyula Tanár Úr vezetése alatt az első időszakban döntően a korosztály-specifikus bővítés („egész életen át” – avagy a korosztályi határok eltörlése), valamint a fogyatékoság súlyosságát tekintve az alsó határ eltörlése hozott számos tartalmi változást, megújulást, ami értelemszerűen messze túlmutat már a közoktatási, iskolai, tanári kompetenciákat elváró kereteken. Ezt a komplexitást tükrözi *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük* című tankönyv (Hatos 2008).
- A 2000-es években Dr. Radványi Katalin vezetése alatt a kompetenciaterületek mentén történő tananyagfejlesztés, a terápiás szemlélet megerősítése, ehhez kapcsolódóan az egyes fejlesztési területek specialitásainak továbbgondolása volt meghatározó. Két fontos alkotása ennek a folyamatnak a *Máské(p)p? Intellektuális fogyatékosysággal élő emberek gyógypedagógusainak tankönyve* (Radványi szerk. 2010) és a *Legbelső kör: a család. Eltérő fejlődésű vagy krónikus beteg gyermek a családban* (Radványi 2013). Ezekre az örökségekre építve, erősségeiknek kiemelése mellett fogalmazzuk meg a jelen feladatait a képzés további fejlesztésére vonatkozóan.

1. ábra. A jelen képzés logikai felépítése, struktúrája (a szerző saját szerkesztése)

Alapjaiban megtartva az eddig kidolgozott korszerű tartalmakat, küldetésünk ezek folyamatos fejlesztése, a legújabb kutatási eredmények figyelemmel kísérése, reagálva a gyakorlat igényeire is. Előtérbe kerül a participatív szemlélet, a „*Semmit rólunk nélkülünk!*” jelmondat és elv gyakorlati jelentősége, egyre szélesebb körű alkalmazása, mely folyamat alapjait Hatos Tanár Úr fektette le (Hatos 2000; Heiszer 2017; Kármán 2019; Regényi 2019/2022; vö. Kelemen, 2017; Igazságügyi Minisztérium, *Emberi jogok* portál).

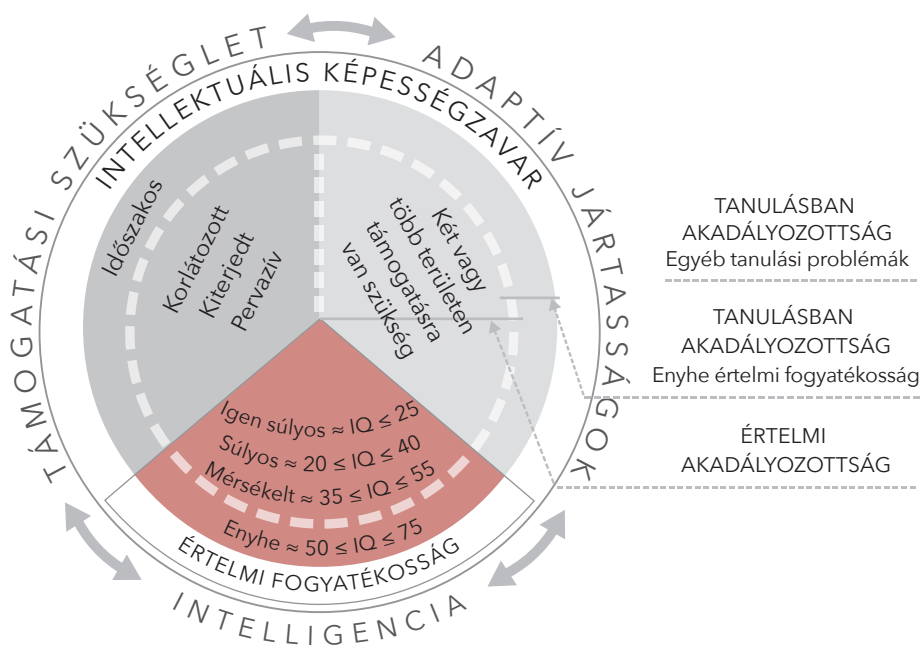
Növekvő hangsúlyt fektetünk a szemléletformálásra, az egyéni – individualizált – problémamegoldásra (Kármán 2017), melynek előzményeit szintén megtaláljuk Hatos Tanár Úr munkásságában (Hatos 1964, 1991, 2008). Törekszünk a képzés gyakorlatiasabbá tételére (gyakorlótanítást megelőzően különféle módszertani fogások kipróbálásával mikrotanítások keretében, oktatófilmek forgatásával stb.), a módszertani repertoár bővítésére. További fejlesztendő területünk az evidenciaalapú tervezés, az egyes eljárások evidenciaszintjének korrekt szakmai megítélése, amely megfelelő metszéspontot jelenthet a gyakorlati szakemberképzés és a tudományos szemlélet mint elvárás megvalósulásához.

Napjainkban a szakirányunkon végzettséget szerzők kompetenciája felöleli az értelmileg akadályozott személyek komplex fejlesztő nevelését-oktatását, speciális gyógy-pedagógiai kísérését-támogatását, terápiás jellegű foglalkoztatását, a veszélyeztetettség

vagy az állapot diagnosztizálásától kezdve az egész életutat átfogóan, ahogy ezt a *Gyógypedagógia alapképzési szak képzési és kimeneti követelményei* [a 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet alapján] is rögzíti.¹

Fontos ugyanakkor a kompetenciahatárok egyértelművé tétele is. A szakirányok változásával, differenciálódásával vált hangsúlyossá a tanulásban akadályozottságtól, ezen belül különösen is az enyhe értelmi fogyatékosaságtól való különválasztás. A különbség döntően a hosszú távú várható kimenet és az ebből adódó támogatási szükséglet jellegében, fókuszában rejlik. A *tanulásban akadályozott személyek* esetében (és így közülük az enyhén értelmi fogyatékos személyeknél is) a megsegítés elsősorban a tanulás folyamatára vonatkozik. A veleszületett adottságok komplexitása (értelmi képességeken túl érzelmi alkat és számos további személyiségjegy), valamint az optimális tárgyi, személyi és szociális környezet, így a fejlesztések, támogatások optimális minőségi és mennyiségi alakulása lehetővé teheti, hogy a tanulásban akadályozott ember felnőtt korára függetlenné váljon. Rendszeres megsegítésre nem, vagy elsősorban szociális támogatás formájában lesz szüksége.

Ezzel szemben az értelmileg akadályozott személyek többnyire középsúlyosan vagy súlyosan értelmi fogyatékosak, akiknek az élet teljességének megéléséhez egész életen át szükségük van a gyógypedagógiai kompetenciát is igénylő speciális támogatásra (Hatos 2001).

2. ábra. Az értelmi fogyatékoság, intellektuális képességszavar, értelmi akadályozottság és tanulásban akadályozottság fogalomrendszere (a szerző saját szerkesztése)

¹ A kézirat lezártakor a Gyógypedagógia alapképzési szak képzési és kimeneti követelményeit a hivatkozott rendelet szabályozta. Időközben életbe lépett a 63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, mely a gyógypedagógiai alapképzési szak képzési és kimeneti követelményeit a korábbi jogszabályban foglaltak szerint közli.

Ezzel a dinamikus, napi szükségletekre – és ezen keresztül a támogatás változó módjára – koncentráló definícióval válik talán a leginkább egyértelművé, hogy miért nem határozható meg csupán az intelligencia mérésével egy állapot súlyossága. Bár a napjainkban nemzetközileg leginkább elterjedt *intellektuális képességzavar* leírása számos területet sorol fel – ezek az úgynevezett adaptív jártasságok –, amelyek hiányosságainak feltárása elengedhetetlen támpont a diagnózis felállításához, és kétségtelenül kijelölik a támogatandó területeket, ezek számbavétele alapvetően az adott, meglévő társadalmi környezetben való eligazodást veszik górcső alá (Csákvári 2013; Lányiné 2009/2017). Magyar nyelvterületen Hatos Tanár Úr volt az első, aki az imént leírtakon túlmenően kifejezetten dinamikus jelenségként, a változó körülmények között változó mértékben érvényes fogalomként és nem állapotként igyekezett definiálni az értelmi akadályozottságot (lásd előbb) – vállalva a fogalom kissé relativisztikussá tételét –, miközben implicite sejteni engedi, hogy annak jellemzése csak egy többdimenziós, széles spektrumon értelmezve lehetséges (Hatos 2015).

Összességében leszögezhetjük tehát, hogy a képzési tartalom fejlődése magával hozta a kompetenciakörök újragondolását is. Egyfelől megfigyelhető egyfajta specializálódás: az „oligofrénpedagógia” az összes értelmi fogyatékossgot felölelte – melyet az intelligenciának a népesség átlagától való jelentős elmaradásához kötve állapítottak meg –, részképességektől, adaptív jártasságok szintjétől függetlenül, de sokáig a közoktatási-köznevelési (didaktikai, tantárgypedagógiai) szempontok álltak a fókuszban. Másfelől a szűkebb – értelmileg akadályozottak pedagógiája – szakterületen belül differenciáltabb, egyre több részterületet felölelő tartalmak és ezekhez kapcsolódó kompetenciák jelentek meg, úgymint a korai fejlesztés, a súlyosan és legsúlyosabban értelmi fogyatékos személyek (Hatos 1963, 1970, 1995, 1996, 1998), valamint a felnőtt és az időskorú értelmileg akadályozott személyek gyógypedagógiája (Hatos, 1997, 2008). Előtérbe kerülnek az inklúzió, a szociális integráció, a szülőkkel és más kapcsolati személyekkel való együttműködés, a diagnosztika, a komplex intervenció, a rehabilitáció-rehabilitáció, az érdekvédelem és a konfliktuskezelés feladatai [vö. Gyógypedagógia alapképzési (BA) szak képzési és kimeneti követelményei].

A kompetenciák bővülését egy példán keresztül kicsit részletesebben is megjelenítjük. A konferencia témájához hűen az értelmileg akadályozott felnőttek gyógypedagógiai kísérésére való felkészítést vesszük jobban górcső alá.

Hatos Tanár Úr irányítása mellett már a '70-es években születtek szakdolgozati munkák, melyek e téren vizsgálandók. 1986-ban publikálta Tanár Úr a *Szociális Gondoskodás* folyóiratban „A foglalkoztató iskolából kikerült fiatalok helyzete, a róluk történő gondoskodás lehetőségei” című cikket, majd 1988-ban a *Gyógypedagógia* című folyóiratban „A munkára felkészítő csoportok új programja” került bemutatásra (Hatos 1986, 1988).

A *Szociális munka* folyóiratban 1992-ben „Felnőttképzés azoknak, akik értelmileg jelentősen akadályozottak” (Hatos 1992) címmel megjelent cikkében már több szempontból is tükröződik a szemléletváltás. Ebben az írásban egyrészt találkozunk a felnőttképzéssel mint új megközelítéssel, másrészt a Szerző már értelmi akadályozottságot említ, harmadrészt utal a súlyosabban érintettek azonos jogú részvételére – ez ekkoriban még közel sem volt magától értetődő. Önálló tárgyként a '90-es évek közepétől jelent meg a téma az oktatásban. 2000-ben látott napvilágot az első, kifejezetten e korosztály gyógypedagógiai támogatását tárgyaló tankönyv, az *Értelmileg akadályozott felnőttek pedagógiai kísérése* (Hatos 2000).

Tartalmilag egyre bővül, korszerűsödik a kínálat. A teljesség igénye nélkül néhány jellemző téma, amelyek fokról fokra jutnak egyre nagyobb hangsúlyhoz a képzésben:

- a kommunikáció sajátosságai a felnőttekkel való érintkezésben, majd a könnyen érthető kommunikációhoz és különféle alternatív és augmentatív kommunikációs lehetőségekhez való kapcsolása;
- szocializáció, szociális szerepek megjelenése és vállalása, valamint az ezekre való felkészítés;
- szabadidő-szervezés életkori sajátosságok figyelembevételével;
- szocioterápiák alkalmazása, az önrendelkezés segítése;
- támogatott munkavállalás;
- szexuális nevelés.

A jogi környezet változása újabb lehetőségeket, de kihívásokat is rejt. Az 1993. évi, közoktatásról szóló LXXIX. törvény hatályba lépésével megszűnik a „képezhetetlenség” fogalma. Ez a felnőtt korosztályt is érinti, mivel egyre erősödő társadalmi elvárás az élet-hosszig tartó tanulás, az önképzés. Ezt erősíti meg az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról, mely korosztálytól függetlenül előírja az egyéni fejlesztést. Erősebbé válik a gyógypedagógiai andragógiai szemlélet. Egyre inkább előtérbe kerül a képességektől független jog hangsúlyozása a foglalkoztatás, a munkavégzés terén (v.ö. 1998 évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról), ennek hatékony és életszerű érvényesíthetőségének értelmezése, amely folyamat ma is tart. A szakképzés/munkára felkészítés, (támogatott) munkavégzés terén megfigyelhető dinamikus fejlődés mellett a változó jogi környezet és emiatt időnként bizonytalan szakmai keretfeltételek a jelen szakembereire komoly felelősséget rónak.

A felnőttek ellátórendszerében jelentős változás továbbá, hogy az állami gondoskodásban részesülők intézményes ellátásának fókusza áthelyeződik az egészségügyről a szociális szférára. A valóságban nagyon eltérő mintákat, kezdeményezéseket találhatunk ennek megvalósulásaira. Számos esetben a terepen megjelenő nem kielégítő szakmai tudással is szembe kell néznünk. Ugyanakkor a kitagolási és kiváltási program elindulása és folyamata számos új, szemléletében korszerű lehetőséget rejt magában. Kiemelt feladatunk tehát ezekre a helyzetekre komplexen felkészíteni hallgatóinkat. Egy további, a jelen időszak talán legnagyobb kihívása e téren a gyógypedagógiai és a szociális ellátórendszer teljes különválasztása, ami azt is jelenti, hogy az értelmileg akadályozott felnőtteket ellátó intézményekben teljesen esetleges a gyógypedagógusi jelenlét [v.ö. 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről]. Ennek a problémának egy lehetséges megoldása, ha a támogatott lakhatás szolgáltatási gyűrűjében az esetvivő gyógypedagógus végzettséggel rendelkezik. Ez azonban opcionális a jelenlegi szabályozásban. A szakmaközi együttműködés megfelelő kialakítása, illetve rutinná válása, az egyes területek kompetenciáinak összeadása, összeegyeztetése, de legalábbis e folyamat facilitálása talán az egyik legnagyobb feladatunk a jelenben.

Összegezve az eddig áttekintett folyamatokat, a közeljövőben a szakirány további lépési lehetőségeit, aktuális feladatait a következőkben látjuk:

- Egyeztetések kezdeményezése a szociális szférával kompetenciakörökről, egymás támogatásának lehetőségeiről, így erősítve meg a különféle szakemberek tudásának komplementer jellegét.
- Együttműködés az ellátórendszer különféle színtereivel, például a tankönyvek megújítása, újraírása kapcsán az Oktatási Hivatal Tananyagfejlesztési Főosztálya (korábban OFI) szerkesztőivel; továbbá közös kutatások, szakmai együttműködések kialakítása és megvalósítása valós igények és szükségletek mentén, különféle intézményi szereplőkkel (például pedagógiai diagnosztika, esetkezelés, illetve újabb módszerek, eszközök, trendek tudományos igényű elemzése, validálása).
- Nyitás a „többségi” társadalom felé: iskolai, munkahelyi, társadalmi integráció facilitálása, módszertani támogatása.

Irodalom

- Csákvári J. (2013): *Intellektuális képességzavar és szociális kogníció*. Doktori értekezés. ELTE PPK Pszichológiai Doktori Iskola, Budapest.
- Gordosné dr. Szabó A. (2000): *A magyar gyógypedagógus-képzés története*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.
- Gordosné dr. Szabó A. (2002): 150 éve született Frim Jakab. *Gyógypedagógiai Szemle*, 30(3), 211-219.
- Gordosné dr. Szabó A. (2004): A hagyományait megőrizve megújult magyar gyógypedagógiai tevékenység (Bevezető). In Gordosné dr. Szabó A. (szerk.), *Gyógyító pedagógia. Nevelés és terápia* (11-18). Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Gordosné dr. Szabó A. (2010): 110 éves a gyógypedagógus-képzés Magyarországon. *Gyógypedagógiai Szemle*, 38(4), 317-332.
- Hatos Gy. (1963): A súlyosan értelmi fogyatékos gyermekek nevelésének-oktatásának alapvető szempontjairól. In Méhes J. (szerk.), *Tájékoztató a II. Országos Gyógypedagógiai Tudományos Konferenciáról Budapest, május 15-17.* (Előadaskivonat és irodalomjegyzék) Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 13-15.
- Hatos Gy. (1964): Közösségi nevelés-egyéni bánásmód a fogyatékos tanulókkal való foglalkozásban. In *A fogyatékos gyermekek nevelésének kérdései* (12-18). Oktatási Minisztérium, Budapest.
- Hatos Gy. (1970): *Bevezetés a súlyos értelmi fogyatékosok pedagógiájába*. Főiskolai jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hatos Gy. (1991): *Az imbecillisek pedagógiája*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hatos Gy. (1992): Felnőttképzés azoknak, akik értelmileg jelentősen akadályozottak. *Szociális munka*, 4(1), 31-40.
- Hatos Gy. (1995): *Értelmileg súlyosan akadályozott emberek gyógypedagógiai foglalkoztatása*. Tanulmánygyűjtemény. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- Hatos Gy. (1996): Súlyosabban sérült tanulók az értelmileg akadályozottak iskoláiban. In Lányiné Engelmayer Á. (szerk.), *A súlyos és halmozott fogyatékossgal élő gyermekek fejlesztése, a képzési kötelezettség teljesítése* (200-227). Művelődési és Köznevelési Minisztérium, Budapest.

- Hatos Gy. (1998): Érték- és érdekkülönbségek a súlyosan akadályozottak szociális ellátásának gyakorlatában. Aktuális tudományos kérdések a gyógypedagógiában és a szociális munkában. *Gyógypedagógiai Szemle, Különszám*, 21–26.
- Hatos Gy. (2000): *Az értelmileg akadályozott felnőttek pedagógiai kísérése*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.
- Hatos Gy. (2001): Értelmi akadályozottság. Szócikk. In Mesterházi Zs. (szerk.), *Gyógypedagógiai lexikon*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.
- Hatos Gy. (1997, 2008): *Az értelmileg akadályozott emberek: nevelésük, életük*. APC Stúdió, Gyula.
- Hatos Gy. (2010): Értelmi akadályozottság és változás. In Radványi K. (szerk.), *Máské(p)p? Intellektuális fogyatékossgal élő emberek gyógypedagógusainak tankönyve* (11–30). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Hatos Gy. (2015): Az értelmi akadályozottság értelmezésének változásai. *Pedagógia-történeti Szemle*, 1(1), 1–11.
- Heiszer K. (2017): *Participatív kutatás értelmi sérült személyekkel: a Play Decide módszer adaptációja*. Doktori értekezés. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Igazságügyi Minisztérium, Emberi jogok portál: emberijogok.kormany.hu.
- Illyés S. (2000): A magyar gyógypedagógia hagyományai és alapfogalmai. In Illyés S. (szerk.), *Gyógypedagógiai alapismeretek* (15–39). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Kármán B. (2017): Értelmileg akadályozott emberekkel szembeni előítéletek csökkentésének lehetőségei. In Kerülő J., Jenei T., Gyarmati I. (szerk.), *XVII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Program és absztrakt kötet* (282). MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság–Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza.
- Kármán B. (2019): Szemléletformálás participatív módszerrel. In Farkasné Gönczi R., Gereben F.-né, Lénárt Z. (szerk.), *Rehabilitáció – életkorok, intézmények, szükségletek és lehetőségek a szolgáltatások hazai rendszerében: Tanulmánykötet a 47. Országos Szakmai Konferenciáról 2019. június 26–28.* (25–29). Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete–ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Kelemen K. (2017): „Semmit rólunk nélkülünk.” *ELTE online*, <https://elteonline.hu/kozelet/2017/08/28/semmit-rolunk-nelkulunk/> (Letöltés ideje: 2022. 08. 31.)
- Krausz É. és Lovász T. (1966): *Az értelmi fogyatékosok neveléstana*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Kullmann L. (2012): *A modern rehabilitációs szemléletet tükröző egyéni állapotfelmérő módszer, A funkcióképesség, fogyatékossg és egészség nemzetközi osztályozása (FNO) elméleti és gyakorlati alkalmazásának tapasztalatai. A módszer alkalmazási lehetőségei a mozgássérült emberek rehabilitációjában*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. http://www.gurulo.hu/sites/default/files/tanulmanyok/fuzet_5_kullmann.pdf (Letöltés ideje: 2018. 03. 07.)
- Lányiné Engelmayer Á. (2009, 2017): *Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest.
- Radványi Katalin (szerk, 2010): *MÁSKÉ(P)P? Intellektuális fogyatékossgal élő emberek gyógypedagógusainak tankönyve*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Radványi K. (2013): *Legbelső kör: a család. Eltérő fejlődésű vagy krónikus beteg gyermek a családban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

- Regényi E. (2019, 2022): A támogatott döntéshozatal és az emberijogi modell. In Mesterházi Zs., Szekeres Á. (szerk.), *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Salné Lengyel M., Gordosné Szabó A., Vinczéné Bíró E. és Kőpatakiné Mészáros M. (2000): *A gyógypedagógiai oktatás helyzete az ezredforduló Magyarországn.* OKI-PTK, Budapest.
- Szabó Á.-né (2009): A többciklusú, lineáris gyógypedagógus-képzés kialakulása. In Fusz Gy. (szerk.), *A felsőfokú tanító- és óvóképzés első 50 éve (21-50)*. Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar, Szekszárd.
- Torda Á. (szerk., 1993): *A gyógypedagógusképzés[!] reformja*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.

Jogszabályok

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről
- 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról, 1. melléklet, 2. Gyógypedagógiai alapképzési szak
- 63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről
- 1/2000 (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
- Gyógypedagógia alapképzési szak képzési és kimeneti követelmények. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. <https://barczy.elte.hu/content/kepzesi-es-kimeneti-kovetelmenyek-ba-bevezeto.t.259?m=197>

INNOVÁCIÓK ÉS TÁMOGATOTT LAKHATÁS

Cserti-Szauer Csilla

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,
Általános Gyógypedagógiai Intézet

Futár András

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,
Fogyatékoság és Társadalmi Részvétel Intézet

Katona Vanda

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,
Általános Gyógypedagógiai Intézet

Összefoglalónkban bemutatjuk az **Innovációk és támogatott lakhatás** című előadásunkat.

Az előadást Hatos Gyula Tanár Úr tiszteletére mutattuk be egy konferencián az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán.

A szöveget könnyen érthető kommunikációs formában írtuk.

Az előadás és a szöveg is participatív módon készült el.
A participatív azt jelenti, hogy egy sérült személy is részt vett a munkában.

Az előadásban a sérült személy megnevezést használjuk, mert Futár András kollégánk ezt a szót szereti.

Az előadás kulcsfogalmai ezek: önálló döntés, értelmi sérült felnőtt, támogatott élet, participatív munka.
A kulcsfogalmak az előadás legfontosabb szavai.

Kik vagyunk?

Cserti-Szauer Csilla, Futár András és Katona Vanda a nevünk.

Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán dolgozunk oktatóként és kutatóként.

Az előadásunk arról szól, hogy milyen témákban dolgozunk együtt az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán.

„Emberség és szaktudás”

Hogyan kapcsolódunk Hatos Tanár Úr életművéhez?

A következő három gondolatot szakembereknek szánjuk. Ezek olyan gondolatok, amelyek Hatos Tanár Úr életművében és a mi munkánkban is nagyon fontosak. Ezek a mi közös kapcsolódási pontjaink.

1. Fontos a pályaorientáció és az életkísérés megvalósítása.

„Ami a nevelésben bennünket vezet: az életet segítő törekvés.”

Hatos Tanár Úr 2008-ban kiadott könyvéből idézünk, a 45. oldalról.

2. Fontos az intézeti kultúra lebontása és a támogatott lakhatás elterjesztése.

„Felnőtten saját otthonban vagy legalább saját lakrészben, szobában lehetőleg azokkal, akikhez vonzódik, akiket maga választ.”

Hatos Tanár Úr 2008-ban kiadott könyvéből idézünk, a 291. oldalról.

3. Fontos az önálló életvitel támogatása.

„... a kapcsolatokat, a barátságokat, a munkát, a szabadidőt, az otthont, a lakást és az időskort...”

Hatos Tanár Úr 2012-ben megjelent könyvében ír az önálló életvitelről.

Hatos Tanár Úr könyveiben még többet olvashatunk a közös pontokról.

A könyvek címeit a szöveg végére írtuk le.

Hogyan segíti a Bárczi a támogatott lakhatást?

Stratégiai szintű szerepeket töltünk be.

Az Intézményi Férőhelykiváltást Koordináló Országos Testületben Radványi Katalin testületi tag volt.

(2011–2017) Radványi Katalin is a Bárczin dolgozott.
Hatos Tanár Úr munkatársa volt.

Ez a testület irányította szakmailag a kiváltási folyamatot.

Részt vettünk egy fontos dokumentum megírásában.

A dokumentum arról szól, hogy mit szeretnénk csinálni a fogyatékos emberekkel közösen, hogy támogatott lakhatásban éljenek minél többen és minél jobban.

Részt vettünk egy javaslat megalkotásában.

Ez a javaslat arról szólt, hogy mi legyen a jogszabályokban, hogy minél több fogyatékos ember élhessen támogatott lakhatásban.

Arról is szólt, hogy kinek mi a dolga, hogy ez a folyamat jól haladjon, és a fogyatékos emberek elégedettek legyenek.

Részt vettünk egy jogszabály megalkotásában.

Ez a jogszabály sok javaslatunkat tartalmazza.
Néhányat pedig nem. Ezekért tovább küzdünk.

Milyen kutatásokat, fejlesztéseket csinálunk?

Megvalósítottuk a „Semmit rólunk, nélkülünk! Hiszem vagy tudom? Csinálom!” című projektet.

Ez a projekt a pszichoszociális fogyatékos emberekről szólt. A pszichoszociális fogyatékos embereknek pszichés nehézségeik vannak.

A projekt célja, hogy megismerjük az igényeiket. Ehhez sokféle miniprojektet szerveztünk.

A projektről az ELTE honlapján lehet olvasni.

A honlap címét ennek a szövegnek a végére írtuk le.

Megvalósítottuk a pszichoszociális fogyatékos személyekről szóló országos kutatást.

Ez a kutatás arról szólt, hogy sokat tudjunk a pszichoszociális fogyatékos személyek életéről és megfelelően segíthessük őket szakemberként.

Perlusz Andrea könyvében sokat lehet a projektről olvasni.

A könyv címét ennek a szövegnek a végére írtuk le.

Most valósítjuk meg a PODIUM (Path of Deinstitutionalisation – Urgent Moves) című projektet.

Ez a projekt arról szól, hogy más országokban hogyan segítik a támogatott lakhatást a különböző szakemberek és érdekvédők.

Hernádi Ilona könyvében sokat lehet a projektről olvasni angolul.

A könyv címét ennek a szövegnek a végére írtuk le.

Milyen szakemberképzési újdonságokat csinálunk?

Inkluzív szeminárium formában tanítunk leendő szakembereket.

Az inkluzív szeminárium azt jelenti, hogy egyetemi órákon sérült és nem sérült emberek együtt tanítanak.

Az órákon a sérült emberek participatív oktatótársak.

A participatív oktatótársak átadják a tapasztalatukat abban a témában, amiben érintettek.

A participatív oktatótársak kiegészítik a nem sérült oktatók tanult tudását.

Az oktatótársak és a nem sérült oktatók együtt készülnek fel az órákra, együtt tanítanak, és együtt értékelnek.

A participatív oktatótársak együtt dolgoznak a hallgatói csoportokkal.

Futár András és munkatársai előadásában, Katona Vanda és munkatársai könyvében sokat lehet a participatív oktatótársakról olvasni.

Az előadás és a könyv címét ennek a szövegnek a végére írtuk le.

Mi a PODIUM kurzus lényege?

A PODIUM (Path of Deinstitutionalisation – Urgent Moves) című projekt a kiváltási folyamatról szól.

A kiváltási folyamat azt jelenti, hogy a sérült személyek nagy intézetek helyett támogatott lakhatásban élhetnek.

A támogatott lakhatásban a sérült személyek igényeik szerint segítséget kapnak az önálló élethez.

A PODIUM projektben öt ország képviselői dolgoznak együtt: Dánia, Románia, Szerbia, Szlovénia, Magyarország.

A PODIUM projekt során tananyagokat fejlesztünk, hogy a szakemberek tudják segíteni ezt a folyamatot.

A kurzust részletes felkészülés előzte meg.

Többszövegű modellben dolgozunk, sokféle szakember és érintett vesz részt a tervezés kezdeti szakaszától.

Ezen a kurzuson is alkalmazzuk az inkluzív szemináriumi formát.

Projektekkel dolgozunk.

A projekt azt jelenti, hogy a résztvevők döntenek el, hogy milyen témát és hogyan dolgoznak fel.

A diákok és az oktatótársak együttműködve vagy együtt oldanak meg feladatokat.

A vizsga olyan, mint egy ünnep, ahol a csoportok bemutatják projektjeiket.

Kik a PODIUM csapat tagjai?

Bence Rita, Horváthné Somogyi Ildikó – érdekvédelem

Bíró Dalma, Gurbai Sándor – független szakértők

Bulyáki Tünde, Háberman Zoltán, Kun Zsuzsa,
Tausz Katalin – ELTE Társadalomtudományi Kar

Hoffmann István – ELTE Jogi Kar

Szabó Mónika – ELTE Pedagógiai - Pszichológiai Kar

Antal Zsuzsanna, Futár András, Iván Zoltán,
Kalányos György – participatív oktatótársak

Bogdán Bianka, Cserti-Szauer Csilla, Katona Vanda,
Kármán Bianka, Könczei György,
Lányiné Engelmayer Ágnes, Losoncz Mária,
Maléth Anett, Sándor Anikó, Stefanik Krisztina,
Svastics Carmen, Zászkaliczky Péter – Bárczi

Mik Futár András tapasztalatai?

Régóta vágyam és álmom volt, hogy a Bárczinak tagja legyek.

Kutató- és oktatótársnak lenni nagy felelősség.

Fontosnak tartom az érzékenyítést is.

Fontosnak tartom, hogy a másságomról is beszéljek.

A fogyatékos szó nem jó szó nekem, mert a rossz tulajdonságomat fejezi ki.

A sérült szót szeretem.

Az órákon mindenki egyenrangú a másikkal.

Fontos, hogy segítsünk egymásnak és szeressük a másik embert.

A PODIUM projektben segíték az új participatív oktatótársaknak is felkészülni az órákra.

Részt vettem az egyik partnertalálkozón is Belgrádban, ahol eredményes előadást mutattunk be a munkánkról.

Participatív munkánkért díjat kaptunk.

Összefoglalás

Munkáink során törekszünk arra, hogy folytassuk Hatos Tanár Úr munkáját.

A támogatott lakhatásban a sérült személyek is felnőtt emberhez méltó körülmények között élhetnek.

Kutatásainkban és az oktatásban a sérült személyek is aktívan részt vesznek.

Irodalom

Ezeket a könyveket használtuk az előadáshoz

Hatos Gy. (2008): *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük.* APC Stúdió, Gyula.

Hatos Gy. (2012): *Életkilátás – életkísérés az értelmi akadályozottsággal élők körében.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.

Hernádi I. (szerk., 2018): *PODIUM - project – Path of Deinstitutionalisation – Urgent Moves from participatory aspect. An edited collection of studies on deinstitutionalisation in Serbia and Hungary*. Eötvös Loránd University Bárczi Gusztáv Faculty of Special Needs Education, Budapest.

Katona V., Cserti-Szauer Cs., Sándor A. (szerk., 2019): *Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.

https://www.eltereader.hu/media/2019/11/Katona-Szauer_Egyutt_oktatunk_READER.pdf

Perlusz A. (szerk., 2017): *Kutatási beszámoló a pszichoszociális fogyatékkal élő személyek társadalmi helyzetét feltáró országos kutatásról*. A Gyógypedagógia Fejlesztéséért Alapítvány, Budapest.

https://www.eltereader.hu/media/2018/09/ELTE_2018_Kutatasi_beszamolo_READER.pdf

Ezt a diát használtuk az előadáshoz

Futár A., Horváth P. L. és Katona V. (2018): *Együtt tanítunk! Partecipatív (részvételen alapuló) oktatási módszerek*. Elhangzott a Tempus Közalapítvány által szervezett, Innovatív (újszerű) oktatás-tanulás Felsőoktatási módszertani műhelysorozaton

https://tka.hu/docs/palyazatok/futar_horvath_katona_tempus_muhely_kEk_prezentacio.pdf

Ezeket a honlapokat használtuk az előadáshoz

„Hiszem vagy tudom? Csinálom!” projektzáró hír az Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapján

<https://www.elte.hu/content/hiszem-vagy-tudom-csinalom.e.4872>

Intézményi Férőhelykiváltást Koordináló Országos Testületről szóló tananyagrészlet

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/kitagolas/92_intzmnyi_frhely_kivltst_koordinl_orzsgos_testlet.html

„Semmit rólunk, nélkülünk!” projektindító hír az Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapján

<https://www.elte.hu/content/semmit-rolunk-nelkulunk.t.7446>

ÖNÉRVÉNYESÍTÉS A BEFOGADÁSÉRT

Bercse László Balázs

Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítői
Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ)
társelnök, önérvényesítő

Czakó Tibor Zoltán

Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik
Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ),
szakmai munkatárs

Kulcsszavak:

értelmi fogyatékosággal élő emberek
globális jelentés
inkluzív szervezetek
önérvényesítés,
társadalmi befogadás

Miről szól ez a cikk?

Ez a cikk az önérvényesítésről szól

- az Inclusion International Globális jelentése
- és az ÉFOÉSZ munkája alapján.

Ezt a cikket könnyen érthetően írtuk,
hogy minél többen el tudják olvasni és megérteni.

Mi az ÉFOÉSZ?

Az ÉFOÉSZ egy rövidítés.

Azt jelenti: Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik
Országos Érdekvédelmi Szövetsége.

Az ÉFOÉSZ egy szervezet, ami az
értelmi fogyatékossgal élő emberek érdekeit védi.
Az ÉFOÉSZ egész Magyarországon működik.
Magyarországon minden megyében van ÉFOÉSZ.

Mi az Inclusion International?

Az Inclusion International egy angol kifejezés.

Azt jelenti: befogadás nemzetközi szinten.

Az Inclusion International egy nemzetközi szervezet.

Az Inclusion International tagjai
értelmi fogyatékossgal élő emberek,
családjaik és szervezeteik a világ minden részéről.

Az Inclusion International azért dolgozik,
hogy az értelmi fogyatékossgal élő embereket
a világ minden részén befogadják és támogassák.

Mi az Önérvényesítő Tanács?

Az Önérvényesítő Tanács

értelmi fogyatékossgal élő emberekből áll.

Az Önérvényesítő Tanács

az Inclusion International vezetőinek munkáját segíti.

Az Önérvényesítő Tanács tagjai inkluzív módon,
szakemberekkel együtt dolgoznak.

Az inkluzív azt jelenti: befogadó.

Inkluzív módon dolgozni azt jelenti:

fogyatékossgal élő emberek

és nem fogyatékos emberek együtt dolgoznak.

Az Önérvényesítő Tanács azért dolgozik,

hogy maguk és társaik számára

egy befogadóbb társadalmat alakítsanak ki.

A Önérvényesítő Tanács tagjai

képviselik az önérvényesítőket

a világ következő részeiről:

- Amerika
- Afrika
- Ázsia és a csendes-óceáni térség
- Közel-Kelet és Észak-Afrika
- Európa

Mi a Globális jelentés?

2015. márciusban az Önérvényesítő Tanács felmérte, mit tesznek az Inclusion International tagjai és mások az önérvényesítés erősítéséért a világ különböző részein. A Tanács kidolgozta az önérvényesítő vezetés és az önérvényesítés támogatásának elveit.

Az önérvényesítő vezetés azt jelenti, hogy az önérvényesítők vannak vezető szerepben. Hogy ők irányítják azt a munkát, amely során a saját érdekeiket képviselik. Az Inclusion International Önérvényesítő Tanácsának tagjai is önérvényesítő vezetők. Ők irányítják az Inclusion International önérvényesítő tevékenységeit.

2016-ban elkészült a Globális jelentés az önérvényesítés világszintű helyzetéről.

A globális azt jelenti: világszintű.

A Globális jelentés önérvényesítők véleményét tartalmazza, különböző országokból, az egész világból.

A Globális jelentés teljes címe:

Önérvényesítés a befogadásért: Globális jelentés.

A Globális jelentés azt írja le:

- Mi az önérvényesítés?
- Mi szükséges az önérvényesítés erősítéséhez?
- Milyen a jó segítség?
- Hogyan segíthetik a családok az önérvényesítést?
- Hogyan vonhatják be a szervezetek az önérvényesítőket a munkájukba?

A Globális jelentés angol nyelven lett megírva.

A jelentést itt lehet elolvasni:

<https://s38312.pcdn.co/wp-content/uploads/Global-report-on-self-advocacy.pdf>

Az ÉFOÉSZ elkészítette a globális jelentés magyar változatát.

A jelentést magyar nyelven itt lehet elolvasni:

https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2020/03/global_rep_web.pdf

Az Inclusion International a Globális jelentés alapján készített egy honlapot is.

A honlap lehetőséget ad, hogy a világ különböző részein élő önérvényesítők tapasztalatot cseréljenek egymással.

A honlap címe: <https://inclusion-international.org>

A honlap angol nyelvű.

A honlap megértéséhez tudni kell angolul,
vagy segítséget kell kérni valakitől, aki tud angolul.

A honlap szakmai útmutatókat is tartalmaz.

A szakmai útmutatók segítik az önérvényesítőket
és az őket támogató személyeket és szervezeteket.

Az egyik ilyen útmutató például arról szól,
milyen a jó segítség?

Vagyis, hogy hogyan kell jól segíteni az önérvényesítőket?

Az útmutató szerint a jó segítség az,
amikor mi irányítunk.

Amikor mi döntünk,
de a döntéseinkhez segítséget kapunk.

A jó segítségről készültek vizsgálatok.

A tudósok angol nyelven írnak.

Itt olvasható egy ilyen cikk: [https://biblio.ugent.be/
publication/8679169/file/8679170](https://biblio.ugent.be/publication/8679169/file/8679170)

A jó segítségről később bővebben is olvashatsz
ebben a cikkben.

Mi a Globális jelentés célja?

A jelentés célja,
hogy összegyűjtse a véleményeket és tapasztalatokat.

Cél, hogy a tapasztalatok alapján
egy világszintű hálózat alakuljon ki
az önérvényesítés támogatásáért.

Mi az önérvényesítés?

Az önérvényesítők a világ különböző részein
eltérő módon gondolkodnak az önérvényesítésről.
Ezért a jelentés
többféle választ is bemutat arra kérdésre:
Mi az önérvényesítés?

Abban a legtöbb önérvényesítő egyetért,
hogy az önérvényesítés az,
amikor mi, értelmi fogyatékossgal élő emberek
kifejezzük a véleményünket.
Olyan dolgokról, amik fontosak nekünk
vagy a hozzánk hasonló embereknek.

Mi szükséges az önérvényesítés erősítéséhez?

Ebben a részben azt írjuk le,
hogyan lehet támogatni az önérvényesítést.
Ezeket a gondolatokat
a világ különböző részein élő önérvényesítők
fogalmazták meg,
akik válaszoltak a világszintű felmérés kérdéseire.

Mi ebben a cikkben azt is leírjuk,
hogyan az ÉFOÉSZ hogyan támogatja az önérvényesítést.
Vagyis példákat mutatunk be a saját munkánkból,
amik megfelelnek a Globális jelentésben leírtaknak.

Az önérvényesítés erősítéséhez a következő lehetőségekre és támogatási formákra van szükség:

1. Folyamatos tanulás

Az önérvényesítéshez szükséges az önbizalom
és a felszólaláshoz szükséges képességek erősítése.
Fontos, hogy az érintett személyek megismerjék
a jogaikat, és segítsék ebben a társaikat is.
Fontos, hogy tudják,
a társadalomnak ugyanúgy be kell fogadnia őket
az élet minden területén, mint bárki más.

Az ÉFOÉSZ önérvényesítő csoportokat támogat
és más programokat is tart,
ahol az önérvényesítők megtanulják a jogaikat.
Megtanulják, hogyan álljanak ki magukért.
Egymást segítik abban, hogy kiálljanak magukért.

2. „Képessé tétel”

Az ÉFOÉSZ helyi szervezetei
országszerte támogatnak önérvényesítő csoportokat.

Az önérvényesítő csoportokban zajló munka célja, hogy az érintetteket képessé tegye

- saját döntéseik meghozatalára
- és a saját érdekeik képviselésére.

Az ÉFOÉSZ helyi szervezeteinek elérhetőségeit megtalálod az ÉFOÉSZ honlapján, ezen a címen:

<http://efoesz.hu/magunkrol/helyi-szervezetek/>

Az önérvényesítők munkájáról

az önérvényesítők honlapján olvashatsz, ezen címen:

<http://egyuttvelunk.onervenyesites.hu/>

3. Lehetőség a felszólalásra

Az ÉFOÉSZ rendszeresen szervez

- találkozót,
- fórumokat,
- és konferenciákat,

hogy információkat cseréljünk fontos kérdésekről, és lehetőséget biztosítsunk a felszólaláshoz.

A személyes találkozások segítenek megerősíteni az országos önérvényesítő mozgalmat.

Például 2018 novemberében

Szegeden tartottunk önérvényesítő konferenciát.

A konferencián a Csongrád megyei ÉFOÉSZ tagjai vettek részt.

A konferencia témája az értelmi fogyatékossgal élő emberek választójoga volt. Magyarországon sok értelmi fogyatékossgal élő ember nem szavazhat, mert a bíróság elvette tőlük a választójogot. Közülük sokan szeretnének szavazni, de nem tehetik.

A konferencia sajtónyilvános volt. Ez azt jelenti, hogy televíziók és internetes újságok munkatársai is eljöttek, hogy beszámoljanak a konferenciáról. A konferencia híre több televízióba és internetes újságba is bekerült. Így a konferencia segített abban, hogy mi, önérvényesítők hallatni tudjuk a hangunkat. Vagyis, hogy minél több embernek el tudjuk mondani a véleményünket: Mi is ugyanolyan emberek vagyunk, mint bárki más. Nekünk is jogunk van szavazni és ezáltal beleszólni az ország ügyeibe.

4. Támogatás a családtól

Nekünk, önérvényesítőknek a család jelenti a legfontosabb támogatást. Gyakran viszont a család jelenti az önállóságunk akadályát is.

A családnak nagy szerepe van abban,

- hogy támogasson minket a saját döntéseinkben,
- és támogasson minket a felszólalásban.

A család segíthet,

- hogy önérvényesítővé váljunk a saját életünkben,
- majd másokkal együtt küzdjünk a társadalmi befogadásért.

Ehhez a családnak is szüksége van a támogatásra.

5. Jó segítség

A segítő feladata, hogy támogassa az önérvényesítőt a saját döntéseiben és a felszólalásban.

A jó segítő támogatja

az értelmi fogyatékossgal élő embereket

és az önérvényesítő csoportokat,

hogy megértsék a jogaikat és kötelezettségeiket.

Segíti az önérvényesítőket,

hogy megértsék az őket érintő jogszabályokat.

Segíti az önérvényesítőket,

hogy el tudják mondani a véleményüket.

A Globális jelentés szerint a jó segítség alapja a kölcsönös bizalom és tisztelet.

A jó segítő segít, hogy folyamatosan fejlődjünk.

A jó segítség az,

ha eldönthetjük, mikor van szükségünk segítségre.

A jó segítő hagyja, hogy magunk tegyünk meg dolgokat.

6. Képzések

A segítőknak képzésekre lehet szükségük,

hogy jól tudják segíteni az önérvényesítőket.

Az ÉFOÉSZ ezért különböző képzéseket tart

szakembereknek.

A képzéseken a résztvevők tanulhatnak

- a fogyatékosággal élő emberek jogairól,
- az önérvényesítés fontosságáról,
- a saját döntések támogatásáról,
- és a könnyen érthető kommunikációról.

Az ÉFOÉSZ képzéseiről a honlapunkon olvashatsz, ezen a címen: <http://efoesz.hu/kepzesek/>

7. Inkluzív szervezetek

Az inkluzív szervezetek bevonják a fogyatékosággal élő embereket a munkájukba és a fontos döntéseikbe. Ezzel jó példát mutatnak másoknak és segítik az értelmi fogyatékosággal élő emberek társadalmi befogadását.

A Globális jelentés szerint

a közös munka területei leggyakrabban a következők:

- szervezetek vezetése és működtetése
például a szervezet vezetőségének tagjaként vagy alkalmazottként,
- kampányok lebonyolítása,
- önérvényesítési képességek fejlesztése,
- önérvényesítő csoportok támogatása,
- szolgáltatások nyújtása.

A tanulmány tanácsokat ad, hogyan lehet egy szervezet inkluzív.

Az ÉFOÉSZ-on belül mi, önérvényesítők és nem fogyatékossgal élő kollégáink leginkább ezeken a területeken dolgozunk együtt:

- **Vezetői döntések:**

Bercse László önérvényesítő,
ennek a cikknek az egyik írója.
László az ÉFOÉSZ társelnöke
és országos elnökség tagja.
Az elnökségben képviseli az önérvényesítők
véleményét.

- **Szakmai események szervezése:**

Mi, önérvényesítők és munkatársaink
együtt szervezünk szakmai eseményeket.
Például önérvényesítő találkozót és konferenciákat.
Együtt választjuk ki az események témáit.
A találkozókra és konferenciákra
együtt vezetjük a beszélgetéseket.
Az önérvényesítők önállóan tartanak előadásokat.
Csak akkor kérnek segítséget,
ha szükségük van rá.

- **Oktatás, képzés:**

Az önérvényesítők és munkatársaik
együtt tartanak képzéseket segítő szakembereknek.
Az ÉFOÉSZ több önérvényesítője egyetemeken is oktat.
A budapesti önérvényesítők
a könnyen érthető kommunikációt oktatják
a Szegedi Tudományegyetemen.

A tapolcai önérvényesítők a támogatott lakhatásról oktatnak az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, Budapesten.

- **A szervezet képviselte Magyarországon és külföldön:**

Az önérvényesítők képzéseken és konferenciákon képviselik az ÉFOÉSZ-t.

Magyarországon és külföldön is.

Együtt dolgoznak az EPSA-val.

Az EPSA az Önérvényesítők Európai Platformja.

Bercse László tagja az EPSA vezetőségének és az Inclusion Europe elnökségének is.

Az Inclusion Europe egy angol kifejezés.

Azt jelenti: befogadás európai szinten.

Az Inclusion Europe egy nemzetközi szervezet.

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek és családjaik érdekeit képviseli egész Európában.

Az Inclusion Europe azért dolgozik, hogy az értelmi fogyatékossgal élő embereket Európa minden országában befogadják és támogassák.

- **Tapasztalatok megosztása:**

Az önérvényesítők találkozókön és konferenciákön tudnak tapasztalatot cserélni egymással.

Egy honlapot is működtetünk,
ahová könnyen érthető cikkeket írunk.

A honlap neve: Együtt Velünk.

A honlap címe: <http://egyuttvelunk.onervenyesites.hu/>

Hogyan tovább?

A hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján
erős önérvényesítő mozgalmat kell kialakítanunk.
Magyarországon és nemzetközi szinten is.

Ha a szervezetek bevonnak minket, önérvényesítőket
az érdekvédelmi munkába,
azzal erősítik a társadalmi befogadást.

Mi is sokat tudunk segíteni
az érdekvédelmi munkában.

Hiszen mi vagyunk a saját életünk szakértői.

Mi tudjuk a legjobban,
milyen támogatásra van szükségünk.

Ezért közös munkával kell elérnünk,
hogy hallatni tudjuk a hangunkat,
és ki tudjuk fejezni a véleményünket a minket érintő
kérdésekben.

Irodalom

Az önérvényesítők Együtt Velünk nevű honlapja:

<http://egyuttvelunk.onervenyesites.hu/>

Inclusion International Empower Us nevű projektjének angol nyelvű honlapja:

<https://inclusion-international.org/programme/empower-us/>

Az ÉFOÉSZ honlapja: <http://efoesz.hu>

Az Inclusion International jó segítségről szóló útmutatója.

Eredeti címe:

Empower Us: Good support.

A guide for self-advocates, families, organisations and the people who support us

Angol nyelven letölthető innen:

<https://www.listenincluderespect.com/supporting-self-advocacy>

Önérvényesítés a befogadásért: Globális jelentés.

ÉFOÉSZ, Budapest, 2019.

Letölthető innen:

https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2020/03/global_rep_web.pdf

„AMÍG TART AZ ÉLETÜK, TÖBBET ÉRDEMELNÉNEK, MINT AMIT MOST KAPNAK”

A gyakorlat üzenetei az emberi jogi megközelítés számára

Kulcsszavak: fogyatékoságtudomány, abúzus, hatalom, magas támogatási szükséglet, Komplex Fogyatékoság

Bevezetés

Michel Foucault hatalomelmélete és mai szexuális abúzusaink

Alkalmazott gondolat kísérlet

Ez egy beékelte alcím. Beékelte részterület. Beékelte, egy, a magas támogatási szükségletű személyekről (is) szóló prezentációba.

1. premissza:

Van Budapesten egy bentlakásos otthon, ahol a női „személyzet” szexuális tárgyként használja a magas támogatási szükségletű fiatal fiúkat. Hasonló külföldi empíriákról személyes narratívák és elemzésük formájában évtizedek óta jelt ad a szakirodalom (Cheryl Marie Wade, Lex Grandia etc.)

2. premissza:

A 2017. évben a hazai és külföldi diszkurzív térben a korábbiaknál is hangsúlyosabb szerepre tettek szert a szexuális abúzusok.

3. premissza:

A szexuális abúzusok kölcsönösen erősítik egymást a rasszista, az *able*-ista és egyéb abúzusokkal (e katalizátorszerepű és kontextuális összefüggésekkel itt most nem foglalkozunk).

4. premissza:

A szexuális abúzusok lehetőségi föltétele a merev hierarchikus struktúrákban elrendezett (alá- és fölérendeltségen alapuló) hatalmi erőter.

5. premissza:

Célzott szociológiai felmérés szerint Egyetemünk és Karunk hallgatóinak (kiegészítés: és női, férfi tanárainak) számottevő része szenvedett (kiegészítés: szenvedhetett volna és/ vagy fog elszenvedni) szexuális abúzust (Gregor 2017). Kiegészítés: magunk is.

6. premissza:

Az abuzált személy a negatív élménnyel nem tudván együtt élni, azt tudata legmélyére rejti.

7. premissza:

Foucault hatalomelmélete szerint a hatalom mindennapi, rejtett elnyomó struktúráinak megismerése, rekonstruálása és fölfejtése az *első feladat*. Először. Ekkor kiderül, hogy nem létezik *tökéletesen fedő*, tökéletesen záruló *hatalmi rendszer*. Azt törésvonalak, hajszálrepedések és markáns repedések szabdalják. Majd a *második feladat* az ezekkel szemben megvalósítandó szembefordulás. A fogyatékossgal élő emberek – és mások – olyan működési módjainak megtalálása, ahol *szembefordulnak* az elnyomással a repedések, hajszálrepedések mentén, s azok szélesítésével (a domináns diskurzussal szemben is) *megalkotják a saját szubverzív tereiket*.

8. premissza:

„Ahol hatalom van, ott ellenállás is van...” – mondja Foucault. Amiként a hatalom maga szövet, úgy a szembefordulás is először bizonytalan rajzolatú ellenállási pontokká sűrűsödik. Az ellenállási pontok felizzanak a mindennapi működés során, és képesek lángra gyújtani a közösségek és a társadalom egyes pontjait. A monolit hatalmi működés szövevényében repedéseket, törésvonalakat hoznak létre: új kapcsolódásokat teremtve (Foucault 1978, 94 és 1999, 95–96).

Az emberi jogi megközelítés megjelenése a fogalmak szintjén

Feladatunk megvizsgálni, hogy milyen aktuális tendenciákat mutat az emberi jogi megközelítés gyakorlati megvalósulása a fogyatékossgügy területén. Alapvetésünk, hogy „*az egyenlő jogokat, tehát az akadályozott embereknek, köztük az értelmileg akadályozottaknak, a legsúlyosabban károsodottakig bezáróan, minden embernél azonosan kell biztosítani*” (Hatos 2008, 70). Elemzésünket meghatározza a szükségletalapú szemléletmód.

Két olyan fogalmat vezetünk be a magyar tudományos diskurzusba, amelyek meggyőződésünk szerint alkalmasak arra, hogy a fogyatékossg szociális és emberi jogi modellje szerint dolgozzunk.

Magas támogatási szükséglettel élő személyeken azokat az embereket értjük, akiket súlyosan értelmi fogyatékosnak, illetve súlyosan-halmazottan fogyatékosnak címkéznek. A támogatási szükségletet előtérbe helyező fogalomhasználat célja, hogy eltávolodjon a diagnózisalapú megközelítéstől, ami a fogyatékossg medikális modellje szerinti értelmezést tükrözi. Ehelyett a szociális megközelítést hangsúlyozza, és a szükségletek kielégítésében a társadalom szerepére irányítja a figyelmet.

A *Komplex Fogyatékossg*, Barbara Fornefeld értelmezésében, a fogyatékos személyek egy olyan csoportját jelöli, akiket nem a diagnózisuk, hanem a társadalmi kirekesztettségük köt össze. A korábbi ismert elnevezések nem alkalmasak arra, hogy megragadják a kontextusfaktorokat, hanem az egyén tulajdonságaként gondolnak a fogyatékossgra. A Komplex Fogyatékossggal élő emberek azok, akiket nemcsak a társadalom, hanem maga a fogyatékossgügy is kivet magából, mert megkérdőjelezi „integrálhatóságukat”. Ez a csoport intézményes szinten kiszorul minden inklúziós folyamatból és „maradék”-ként ma sem kapja meg azt a szakszerű iskolai képzést vagy lakhatási szolgáltatást, amire

jogosult. Véleménye szerint a magas támogatási szükségletre fókuszáló megnevezés nem tudja kifejezni önmagában ezt a típusú rendszerszintű, *társadalmon belüli kirekesztődést*, amit az érintettek megélnék (Fornefeld 2008).

Szükségletek a kutatások tükrében

Forráselemzési munkánk azt mutatja, hogy a bemutatott csoportokkal kapcsolatos kutatásokat erősen meghatározza a szükségleteik medikalizációja. A legtöbb vizsgálat az érintett személyek terápiájával (ezen belül is speciális viselkedésterápiákkal), gyógyításával és a sérült funkcióik helyreállításával, valamint ápolási-gondozási kérdésekkel kapcsolatos (Pawlyn és Carnaby 2009). Emellett megjelennek a különböző segítő technológiák alkalmazhatóságáról szóló könyvek, cikkek is (Lancioni et al. 2013). Ennél sokkal kevesebb találat foglalkozik a csoport jogaival, felnőtt életével. Ezt a saját tapasztalataink mellett másodelemzések is megerősítik (Maes et al. 2007). A kutatások zöme gyermekekről szól, és nem integrálja az emberi jogi megközelítést. Az alábbiakban bemutatjuk, hogy az önrendelkezés mint elemi emberi szükséglet, milyen módon jelenik meg fogyatékosági ügyi kutatásokban.

Önrendelkezés a kutatások tükrében

Bár hazánkban az emberi méltóság és önrendelkezés értéke szerves részét képezi az emberképelemeknek, főként Hatos Gyula (2008) és Lányiné Engelmayer Ágnes (2009) munkáiban, a neveléstudományban és a gyógypedagógiában jelenleg kevésbé kutatott témáról van szó (Sándor 2016). Holott ezeknek a koncepcióknak a megismerése és feltétlen elismerése szükséges a támogatói kapcsolat átértelmezéséhez, ezért át kell hatniuk a kutatásainkat is (Sándor 2015). Még kevésbé tartják relevánsnak a szakemberek az önrendelkezés vizsgálatát olyan személyek esetén, akikre jellemző, hogy nem tudnak önálló és független életet élni. Ennek oka az önrendelkezés félreértelmezése és azonosítása az önállóság és függetlenség fogalmaival (Wehmeyer 2005; Sándor 2017).

Elméleti és empirikus tapasztalataink igazolják, hogy a *posztmodern emberkép*, amely elutasítja az idealizált, önálló és független felnőtt létezését, feloldhatja a félreértésből fakadó nehézségeket. Az egymástól való kölcsönös függés, az interdependencia jelenségének beemelásával minden emberi lény önrendelkezéséről gondolkodhatunk, támogatási szükségletétől függetlenül.

Az elnyomás új arcai

Ha a fenti elméleti bázis talaján értelmezzük az emberi jogi modell megvalósulását, láthatjuk, hogy az emberi jogok kevésbé nyilvánvaló megtiprásának korát éljük. A szakemberek komplex szakmai feltételrendszert és támogatói hálózatot építenek ki az önrendelkezés és inklúzió biztosítása érdekében, és ezzel megjelenik az „új normalitás” problémája: létrejön egy idealizált fogyatékos ember képe, aki tud élni a szakemberek által felkínált

lehetőségekkel. A magas támogatási szükséglettel élő, Komplex Fogytékossággal élő személyek kiszorulnak ezekből a lehetőségekből, mert nem teljesítik a látens elvárásokat. Az eddigieknél is „fogytékosabbnak” bizonyulnak. Megjelenik a társadalmon belüli, a *fogytékosságügy rendszerén keresztül* történő kirekesztés (Dederich 2008; Fornefeld 2008).

Jelentős szakmai kihívás, hogy a posztmodern emberkép még nem képezi tudatos részét a fogytékosságügyi munkának, és ezért, a támogatási szükségletből fakadóan, a rendszer és az abban dolgozók nem kezelik felnőtt állampolgárokként a csoport tagjait. A gyermekek számára kialakított, anomáliákkal teli, de lassú építkezésben lévő támogatórendszer felnőttkorban nem reagál a szükségletekre, erősen korlátoz, és nem ritkán a súlyos abúzus színtere, ahogyan azt korábbi publikációkban bemutattuk (Sándor 2017). További probléma, hogy az aktuális szakmai programok, folyamatok nem kellően kiérlelték a csoport szükségleteit illetően, és fenntartanak régi, elavult struktúrákat. Az aktuális intézményiférőhely-kiváltási folyamat például úgy kíván Támogatott Lakhatási Szolgáltatást kialakítani, hogy nem építi le a gondnokság rendszerét. Ez egyfelől ellehetetleníti az önrendelkezés gyakorlati megvalósítását, másfelől ellentmond a Magyarország által 15 évvel ezelőtt ratifikált fogytékosságügyi ENSZ-egyezménynek is (2007. évi XCII. törvény a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről).

Erőforrások

Az emberi jogi szemlélet megvalósításához a gyakorlatban számos erőforrást találhatunk. A szülők, hozzátartozók az *empowerment* (hatalommal való felruházás) jegyében számos szolgáltatást maguk létrehoznak, működtetnek és fejlesztenek. A felnőtt gyermekeikről szóló beszámolóikat áthatja a fogytékosság szociális modellje: nem a személyben, hanem a társadalomban látják a hiányosságokat, amelyek a valódi fogytékos élethelyzetet létrehozzák.

A terepen dolgozó támogató személyek, bár maguk is erősen elnyomott, alávetett helyzetekben élnek hétköznapijaikat, önerőből dolgoznak azon, hogy ez ne vezessen a fogytékossággal élő személyek elnyomásához. Szupervízió nélkül, maguk szerveznek sok esetben esetmegbeszélést és dolgoznak ki stratégiákat a kiegész ellen (Sándor 2017).

Úgy véljük, hogy fontos az elméleti közeg, különösen a gyógypedagógia nyitottsága az újszerű, kritikus megközelítések, így tudományszakunk, a fogytékosságtudomány irányába is. A további együttműködések a jövőben elősegíthetik a bemutatott kirekesztő tendenciák elleni közös fellépést.

Végül: a legfontosabb erőforrást a fogytékossággal élő személy maga képviseli, aki létezésével gazdagítja emberi közösségünket.

Konklúziók

1. konklúzió:

Az elnyomottak, a fogytékossággal élő abuzált személyek és az abuzált mások – mi, saját magunk vagyunk. Mi, hallgatók, tanárok, polgárok, *valamennyien*.

2. konklúzió:

Az adekvát cselekvés ebben a helyzetben a nem cselekvés ellentéte. A mélyre rejtettet felszínre hozni, segíteni egymást is ebben, nem hallgatni: tenni. *Beszélni róla*, megalkotni az ellenállást, a saját diszkurzív tereket.

3. konklúzió:

Ebben a folyamatban *dolgunk van* a merev, hierarchikus, alá- és fölérendelő struktúrákkal is. Mivel ezek a modern társadalom szervezettségének elemi részei, meg nem szüntethetők, de a diszkurzív terekben folyamatos bontogatásuk és rugalmassá formálásuk megvalósítható – lassított újratemelődéjük és a félelem redukálása érdekében.

Irodalom

- Dederich, M. (2008): Der Mensch als Ausgeschlossener. In Fornefeld, B. (Hrsg.), *Menschen mit Komplexer Behinderung. Selbstverständnis und Aufgaben der Behindertenpädagogik* (31–49). Ernst Reinhardt, München.
- Fornefeld, B. (2008): Pädagogische Leitgedanken als Ausschluss-Prinzipen? In Fornefeld, B. (Hrsg.), *Menschen mit Komplexer Behinderung. Selbstverständnis und Aufgaben der Behindertenpädagogik* (108–147). Ernst Reinhardt, München.
- Foucault, M. (1978): *History of Sexuality*, Vol. 1. Penguin Books, London, 1990.
- Foucault, M. (1999): *A szexualitás története*. I. kötet. Fordította: Ádám P. Atlantisz Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Gregor A. (szerk., 2017): *ELTE-kutatás „Nemek közötti egyenlőtlenségek különböző formáival kapcsolatos attitűdök és tapasztalatok” 2015–2016. tanév. Összefoglaló*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest: https://www.elte.hu/media/b1/c6/5a-aa2a07525eb786e6ba92bc6287c6820bea2d25c44471284f21d1b1a506/ELTE-kutatas_kutatas%20leirasa.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 31.)
- Hatos Gy. (2008): *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük*. APC Stúdió, Gyula.
- Lancioni, G. E., Sigafoos, J., O'Reilly, M. F. and Singh, N. N. (2013): *Assistive Technology. Interventions for Individuals with Severe/ Profound and Multiple Disabilities*. Springer Verlag, New York.
- Maes, B., Lambrechts, G., Hostyn, I. and Petry, K. (2007): Quality-enhancing interventions for people with profound intellectual and multiple disabilities: A review of the empirical research literature. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 32(3), 163–178.
- Pawlyn, J. and Carnaby, S. 2009. *Profound Intellectual and Multiple Disabilities. Nursing Complex Needs*. Wiley-Blackwell, Hoboken.
- Sándor A. (2015): Magas támogatási szükséglettel élő személyek önrendelkezése. In Hernádi I. és Könczei Gy. (szerk.), *A fogyatékoságtudomány a mindennapi életben: Szokatlan szempontok kritikai világlátásunkhoz*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Tanárképző Központ, Budapest. <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/3931> (Letöltés ideje: 2019. 03. 31.)
- Sándor A. (2016): Magas támogatási szükségletű és intellektuális fogyatékosággal élő tanulók önrendelkezése a neveléstudomány nézőpontjából. In Juhász Gy., Orsovics I. és Nagy M. (szerk.), *Korszerű szemlélet a tudományban és az oktatásban* (164–188). Selye János Egyetem, Komárno.

- Sándor A. 2017. „Úgy kell kezelni őket, mintha tényleg igazi felnőttek lennének...”: Magas támogatási szükségletű személyek önrendelkezésének lehetőségei és korlátai. *Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat*, 2, 29-53.
- Wehmeyer, M. L. 2005. Self-determination and Individuals with Severe Disabilities: Re-examining Meanings and Misinterpretations. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 30(3), 113-120.
2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

● ÉRTELMI AKADÁLYOZOTTSÁG ● ÉS A MUNKA VILÁGA ● - A NÉMET PERSPEKTÍVA

Kulcsszavak: értelmileg akadályozott felnőtt,
támogatott foglalkoztatás, társadalmi integráció

Bevezetés

„Az ember létének alapvető eleme a munka és a foglalkozás. Ez biztosítja számára az élethez szükséges anyagi javakat, képességei kibontakozását, belépését a közösségbe. Az emberek felnőtt korát teljesen átszövi a hivatásról, munkáról való gondolkodás. (...) Társadalmi be- és elfogadottságuk is szorosan kapcsolódik a munkához.”
(Hatos 2008, 288)

A fenti idézet jól összefoglalja a munka jelentőségét a felnőtt ember életében – így ezek az aspektusok érvényesek értelmileg akadályozott felnőttekre vonatkozóan is. Különösen fontos lehet a munka a társadalmi részvétel szempontjából, mivel a munka során vagy azon keresztül – bekerüléstől, helyszíntől, foglalkoztatási formától függően – megtörténhet a társadalmi integráció vagy szegregáció, ami befolyásolja a társadalmi részvételük esélyeit az élet további területein is. Ezen túlmenően a fizetett foglalkoztatás nemcsak az objektív, hanem a szubjektív életminőségnek is egyik jelentős faktora minden ember számára, mivel a megbecsülés egyik fontos formája.

A következő írás a német támogatási rendszert és annak aktuális kihívásait mutatja be röviden. A „támogatási rendszer” itt magában foglalja azokat az intézményi és/vagy jogi kereteket, amelyekben a munka és a foglalkoztatás megvalósulhat.

A német támogatási rendszer

A (gyógy)pedagógiai iskolát elhagyva az értelmileg akadályozott fiatal felnőttek több mint 90%-a ún. „védett műhelyekben” (*Werkstatt für behinderte Menschen*) (Stöppler és Schuck 2011, 1f.) kezd el dolgozni Németországban. A védett műhely egy rehabilitációs intézmény, amelynek feladata az egyéni munkaképességek megerősítése és megtartása, valamint a személyiségfejlesztés.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek általában nem tudnak eleget tenni a védett műhelyek törvényi felvételi előírásainak pl. különlegesen magas ápolási szükségletük miatt, ezért „fejlesztő csoportokban” (*Förderstätte*) töltik mindennapjaikat, amelyek viszont nem számítanak munkarehabilitációs intézményeknek.

Az értelmileg akadályozott emberek kisebb hányada a nyílt munkaerőpiacon vagy az ún. inklúziós cégeknél (*Inklusionsfirmen*) dolgozik. Ezek a nyílt munkaerőpiacon működő olyan vállalatok, ahol a munkaező legalább 25%-a valamilyen fogyatékossgal él.

Mivel az értelmileg akadályozott munkavállalók többsége védett műhelyekben dolgozik, a következőkben ezekről lesz bővebben szó.

2017 januárjában 731 védett műhely létezett Németországban, körülbelül 300 000 fő fogyatékos személyt foglalkoztatva.¹ Összességében az itt dolgozó munkavállalók 75%-a volt értelmileg akadályozott, a többiek pszichoszociális vagy testi fogyatékossgal élő személyek voltak (BAG WfbM 2017a; BAG WfbM 2017b). Ezek a védett műhelyek a foglalkoztatás és rehabilitáció színterei, ami azt jelenti, hogy az ott dolgozó emberek az érvényes jogi szabályozás értelmében nem „igazi” munkavállalók, hanem egy ahhoz hasonló munkaviszonyban állnak („*arbeitnehmerähnlich*”). Nem vonatkozik pl. rájuk az általános minimálbér. Általában a foglalkoztató intézmény fenntartója fizeti a kötelező munkavállalói járulékokat. Védett műhelyben azok a személyek helyezkedhetnek el, akik nem tudják teljesíteni a „gazdaságilag hasznos/értékelhető minimális munkateljesítményt” („*Mindestmaß an wirtschaftlich verwertbarer Arbeitsleistung*”) – így szól a törvény (§ 219 SGB IX).²

A védett műhelyekben számos olyan munkafolyamat is megjelenik, amelyek ipari körülmények között, az általános termelési normák szerint működnek: jellemző formái a fa- vagy fémfeldolgozás, a kertészet, de ide tartoznak a nyomdai munkák vagy az iratmegsemmisítés és az állattartás (pl. méhészet) is. Egyre elterjedtebbek a művészeti csoportok, mint pl. a würzburgi műhely színháza, a *Theater Augenblick*. Az itt dolgozók munkaidejükben saját darabjaikat próbálják és adják elő (*Theater Augenblick* é.n.). A különféle munkaterületek mellett a munkaszervezési formák is különbözőek lehetnek, így például egy védett műhely dolgozójaként is részt lehet venni az egyéni vagy csoportos integrációban. Néhány esetben a műhely mint intézmény és különálló épület már nem létezik fizikailag, hanem a rendszer „virtuális”, azaz a műhely szociális vagy pedagógiai munkatársai csak és kifejezetten személyes támogatást nyújtanak nyílt munkaerőpiaci helyszíneken, illetve inklúziós cégeknél.

Az értelmileg akadályozott felnőttek többségének munkalehetőséget biztosító védett munkahelyek önreprezentációja is befolyásolja azonban, hogy az itt dolgozók szubjektíven a munkaerőpiac integráns szereplőjének, elismert munkavállalónak érezhetik-e magukat. Jó példa erre a würzburgi *Mainfränkische* műhely kliensbrosúrája, mely a műhely önképét tükrözi. Ebben a füzetben potenciális vállalati ügyfeleknek mutatják be a munka spektrumát – bár a szövegben is és a képeken is megjelenítik akadályozottságukat a munkavállalók, nem ez áll a középpontban, hanem maga a munkateljesítmény: „*Győződjön meg az elszánt munkavállalókról és professzionális, precíz teljesítményünkről.*” (*Mainfränkische Werkstätten* é. n., 4)

A rendszer változása

A negyven éven keresztül felépült támogatórendszer részvételi lehetőséget jelent, de a védett körülmények egyúttal akadályt is képeznek. Az ENSZ Fogyatékossgal Élő

¹ Magyarországon a megváltozott munkaképességű emberek csoportjába tartoznak.

² SGB: *Sozialgesetzbuch* (társadalombiztosítási vagy szociális ellátásokról szóló törvénykönyv, „Szociális törvénykönyv”), mely Németországban a társadalombiztosítás rendszerét szabályozza. A IX. könyv (*Neuntes Buch Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen*) foglalkozik a fogyatékossgal élő személyek rehabilitációjával.

Személyek Jogainak Bizottsága (CRPD-bizottság) jelentésében (ENSZ 2015, 8) a záró észrevételeiben kifogásolta, hogy a német munkaerőpiac erősen szegregált, és hogy a műhelyek ezt a szegregációt erősítik. Ez többek között abban mutatkozik meg, hogy a nyílt munkaerőpiacra való átmenet nagyon alacsony szinten stagnál, és az ott dolgozók a többnyire zárt körülmények miatt „láthatatlan polgárokká” válnak (lásd Doose 2016, 451). A Bizottság javaslata szerint ahhoz, hogy inkluzív munkaerőpiac jöhessen létre, hozzáférhetővé kell tenni a munkahelyeket, ösztönözni kell a munkaadókat arra, hogy felvegyenek fogyatékosokkal élő embereket, és fokozatosan be kell zárni a védett műhelyeket (lásd ENSZ 2015, 9). Egyelőre még nincs egyetértés arról, hogy ezek a javaslatok milyen hatást gyakorolnak a védett műhelyek rendszerére (lásd Schreiner 2017 5), de számos új törvényt a rendszert ért kritikára adott válaszként lehet értelmezni.

Így 2018. január 1-jétől bevezetésre került egy új támogatási forma, a *Budget für Arbeit*, amelynek célszemélyei azok az emberek, akik jelenleg a védett műhelyekben dolgoznak. Ahhoz, hogy alternatív foglalkozási lehetőségek jöjjenek létre, egyrészt azon munkaadók, akik munkaszerződést kötnek egy egyébként a műhelyekben dolgozó munkavállalóval, tartós bértámogatásra jogosultak (akár a munkavállaló bérének 75%-ára), másrészt a fogyatékossgal élő munkavállaló személyes (gyógypedagógiai) támogatást kaphat, hogy el tudja látni feladatkörét. Így államilag támogatott, „igazi” (azaz minimálbér-alapú) munkaviszonyok jöhetnek létre, és az értelmileg akadályozott munkavállalók számára számos új munkalehetőség keletkezhet, új társadalmi részvételi lehetőségekkel.

A rendszer változásának további elemei lehetnek olyan projektek, amelyek az utolsó iskolai éveikben járó, fiatal felnőtt tanulókat érintik. Számos kutatás azt mutatja, hogy az iskolának különlegesen fontos szerepe van abban, milyen keretek között dolgoznak az értelmileg akadályozott munkavállalók a későbbiekben (lásd Fischer és Heger 2011; Fischer et al. 2016).

Azt láthatjuk, hogy nagyon sikeresnek bizonyulnak az olyan projektek, amelyek keretében a diákok már a (kétségfejllesztő) iskola utolsó éveikben szakmai gyakorlaton vehetnek részt a nyílt munkaerőpiacon is. Pl. az „Übergang Förderschule – Beruf” (iskola-szakma átmenet) elnevezésű bajor projekt a támogatott foglalkoztatás módszereivel segíti a diákok beilleszkedését és elhelyezkedését. A felmérések szerint a projekt résztvevőinek több mint 50%-a az iskola után a nyílt munkaerőpiacon kezdi a pályát, és közülük kb. 80% középtávon ott is marad, ami alapján tartós munkahelyekről lehet beszélni (lásd Molnár-Gebert et al. 2016). Az adatok viszont azt is mutatják, hogy azok a diákok, akik az iskolát elhagyva egy védett műhelyben kezdték meg pályájukat, majdnem kizárólagosan ott is maradtak.

Az empirikus adatok arra is kitérnek, hogy ha el tudnak helyezkedni a nyílt munkaerőpiacon, akkor az értelmileg akadályozott munkavállalók számos különböző területen dolgoznak – a takarítástól kezdve az ápolásig –, azaz nincs olyan, hogy „tipikus” munkahely vagy feladatkör. Ezeknek a munkaviszonyoknak a sikere nagyrészt az érintettek szubjektív elégedettségével is összefügg, ami megfelelő és tartós támogatás mellett, különféle szempontok szerint elemezve magasnak értékelhető (Fischer et al. 2016, 183).

Kitekintés

Manapság már nem kérdés, hogy az értelmileg akadályozott emberek akarnak és tudnak is dolgozni, az viszont kérdés, hogy milyen keretek között sikerül megteremteni számukra a munkalehetőségeket. A tapasztalatok azt mutatják, hogy megfelelő, egyénre szabott

támogatással (pl. *job coaching*gal) és a munkaadók kísérésével (ez lehet anyagi támogatás, de szükség szerinti tanácsadás is) a nyílt munkaerőpiacon is helyt tudnak állni az érintettek. Nem bejósolható még, hogy mivé fognak átalakulni a védett műhelyek és hogyan változnak majd az iskolai célperspektívák – a következő évek meg fogják mutatni, hogy az értelmileg akadályozott munkavállalók számára ezek a társadalmi részvétel „ugródeszkájává” válhatnak-e, vagy továbbra is inkább a védő szerepük marad hangsúlyosabb.

Irodalom

- BAG WfbM (2017a): *Entwicklung des Organisationsgrades zum 1. Januar 2017*. <https://www.bagwfbm.de/category/34> (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- BAG WfbM (2017b): *Anzahl der wesentlichen Behinderungsarten in den Mitgliedswerkstätten zum 1. Januar 2017*. <http://www.bagwfbm.de/category/34> (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- Doose, S. (2016): Arbeit. In Hederich, I., Biewer, G., Höllenweger, J., Markowetz, R., *Handbuch Inklusion und Sonderpädagogik* (448–453). Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn.
- ENSZ Bizottság – Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2015): *Concluding observations on the initial report of Germany, CRPD/C/DEU/CO/1, 2015. 05. 13*. <https://digitallibrary.un.org/record/811105> (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- Fischer, E., und Heger, M. (2011): *Berufliche Bildung und Integration von Menschen mit geistiger Behinderung – Abschlussbericht der wissenschaftlichen Begleitung zum Projekt „Übergang Förderschule – Beruf“ in Bayern*. Oberhausen, Athena.
- Fischer, E., Kießling, Ch., und Molnár-Gebert, T. (2016): „Weil ich will halt einfach mein eigenes Ding machen“ – Menschen mit geistiger Behinderung auf dem allgemeinen Arbeitsmarkt. *Schriften zur Pädagogik bei Geistiger Behinderung*, Bd. 5. Oberhausen, Athena.
- Hatos Gy. (2008): *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük*. APC Stúdió, Gyula.
- Mainfränkische Werkstätten (é.n.): *Was können wir für Sie tun? Unsere Arbeitsbereiche – unsere Möglichkeiten*. http://www.mfw-gmbh.com/wp-content/uploads/2016/03/Kundenbrosch%C3%BCre_online.pdf (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- Molnár-Gebert, T., Kießling, Ch. und Fischer, E. (2016): Lebensqualität und Nachhaltigkeit – Die Beschäftigung von Menschen mit geistiger Behinderung auf dem allgemeinen Arbeitsmarkt. *Teilhabe*, (55)2, 54–60.
- Schreiner, M. (2017): Sozialhistorischer Meilenstein oder soziale Isolation? – Werkstätten für behinderte Menschen im Zwielficht. *Diskussionsforum Rehabilitations- und Teilhabe-recht, Fachbeitrag D49-2017*. <https://www.reha-recht.de/fachbeitraege/beitrag/artikel/beitrag-d49-2017/> (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- Stöppler, R. und Schuck, He. (2011): Berufliche Bildung bei Menschen mit geistiger Behinderung. Auf dem Weg zur beruflichen Integration/Inklusion!? *bwp@*, spezial 5, – Hochschultage Berufliche Bildung 2011, Fachtagung 02, v. 1–27. Hrsg. v. Frise, M., Benner, I. http://www.bwpat.de/ht2011/ft02/stoeppler_schuck_ft02-ht2011.pdf (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- Theater Augenblick (é.n.): *Das Theater Augenblick*. <https://www.theater-augeblick.de/konzept.html> (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)

● ● ● ÖSSZEGZŐ-REFLEKTÍV BESZÁMOLÓ A KONFERENCIÁT ZÁRÓ KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSRŐL

A konferenciát kerekasztal-beszélgetés zárta, melynek moderálását nagy örömmel vállaltam. A kiváló előadások felelevenítették bennem azt a másfél évtizedet, amelynek során fiatal főiskolai oktatóként Gaál Éva kolléganőmmel alaposan megismerhettük két Pest megyei gyógypedagógiai intézmény életét. Félállásban Éva az oktatási területet, én a diákotthonok munkáját segíthettem. Mindkettőnk oktatói tevékenységére, érdeklődésére, olvasmányaira és későbbi munkájára egyaránt nagy hatással voltak az intézmény munkatársaival, valamint az intézményben tanuló és élő gyerekekkel és fiatalokkal kialakult kapcsolatok. Nyírbátorba is rendszeresen jártunk, ahol szintén nagyon sokat tanultunk. A Kaláka Felkészítő Otthon Alapítvány két lakóotthonában pedig évtizedek óta a kuratórium tagjaként, majd elnökeként gazdagodom a felnőtt emberek lakóotthoni életéhez kapcsolódó tapasztalatokkal, élményekkel. És tanulok, tanulok.

Jómagam még gyógypedagógiai tanárképzésben vettem részt a Bethlen Gábor téren. Ma már a gyógypedagógus hallgatók felkészítése a teljes életkori spektrumra és a lehető legtöbb élethelyzetre igyekszik muníciót kínálni hallgatóinak, nyolc szakirányon. A konferenciát záró kerekasztal résztvevőinek legtöbbje Hatos tanár úr tanítványa is volt.

A bevezető beszélgetés a felnőtt lét megélésének kérdéskörére összpontosult: az önállósodás, a szülőkről történő leválás folyamatára. A hozzászólások, esetismertetések, viták érzékeltették azt a változást, fejlődést, amelyen a szakemberképzés (binnen és általa a gyógypedagógia tudománya) az utóbbi fél évszázadban keresztülment. A szakmai gondolkodásban a hangsúly az értelmileg akadályozott felnőtt emberek szükségleteinek megismerésére, gyógypedagógiai támogatásukra és a támogatás módszertanára került. Erről a komplexitásról szól *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük* című tankönyv, amely 2008-ban jelent meg. A terápiás szemlélethez kapcsolódóan a kerekasztal-beszélgetésben vita alakult ki.

Az önállósodás, a szülőről való leválás mellett Hetzer Ágnes a szexualitást mint a felnőtt személyek természetes igényét emelte ki. Az édesanyaként megélt nehézségeket, problémákat is bemutatva meggyőzően és hitelesen számolt be a hatékonynak bizonyult megoldásokról: arról a folyamatról, ahogyan leányát a felnőtté válás útján kísérte, kíséri. A fogyatékos személyek szexuális szocializációjának során a nevelésnek komoly szerepet kell kapnia: a szexualitás megélése emberi jog, amelynek a gyakorlatban történő megvalósulásában a családi szocializáció szereplőivel történő együttműködésben az iskola-rendszernek és az otthont nyújtó ellátásoknak felelősségteljes szerepük van.

Izgalmas eszmecserének lehettünk tanúi, amikor Krausz Éva nyugalmazott főiskolai tanár, tisztelt és szeretett oktatóm felvetette, hogy egészen hétköznapi kérdéseken is könnyen „elbukunk”: például az értelmileg akadályozott felnőtteket ritkán tiszteljük meg azzal, hogy a társadalmilag általában elfogadott szabályok szerint magázzuk őket. Véleménye szerint alapvető fontosságú, hogy ilyen módon is kifejezésre juttassuk az életkorhoz igazodó szerepváltozásokat, a mindenkinek kijáró tiszteletet. Wisinger János nyugalmazott intézményigazgató azt a nézetet képviselte, hogy egyenrangú partnerek közt létrejött egyezség alapján tegeződhetünk a felnőtt értelmileg akadályozott klienseinkkel. A kérdés nem dőlt, nem dőlhetett el. Bármely témakörét vesszük szemügyre a kerekasztal-beszélgetésnek, valószínűleg nem létezik egyetlen üdvös aranyszabály.

Kissné Haffner Éva gyógypedagógus, a gyakorló gyógypedagógiai óvoda nyugalmazott igazgatója jelezte, hogy az értelmileg akadályozott gyermekek emberjogi szemléletű nevelésében az alapok lerakásának korán meg kell kezdődnie.

A beszélgetésen elhangzottak jól illusztrálják Hatos Tanár Úr felvezető gondolatait a felelősségről: rajtunk múlik, hogy az értelmileg akadályozott felnőttek szociális függősége, kiszolgáltatottsága a lehető legminimálisabb legyen.

A kötetben a *Dr. Hatos Gyula* 85. születésnapja tiszteletére az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán rendezett konferencia előadásainak szerkesztett anyagai olvashatóak. Könyvünk ugyanakkor nem csupán egy szép emlékkötet, hanem a közreműködők munkájának köszönhetően értékes szakmai anyagot is találunk benne az olvasók.

A könyv a Hatos Gyula életműve előtt tisztelgő laudációval indul, mely áttekinti Hatos Gyula életművét, szerteágazó szakmai tevékenységének legfontosabb állomásait. Ezután a kötet összefoglaló tanulmányt közöl az értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány kialakulásának főbb állomásairól, különös tekintettel a fogalomalkotás és a képzés tartalmának alakulására, fejlődésére. A továbbiakban az értelmileg akadályozott emberek támogatott lakhatásával és önérvényesítésének lehetőségeivel foglalkozik két olyan tanulmány, amelyek könnyen érthető kommunikációs formában szerepelnek a kötetben. Ezt követi az emberi jogi megközelítés gyakorlati megvalósulásának aktuális lehetőségeivel foglalkozó szöveg. A kötetet záró tanulmány a németországi gyakorlatot bemutatva tekinti át az értelmi akadályozott személyek munka és a foglalkoztatás világában megvalósuló támogatási rendszerét.

A kötet szerzői:

- *Barthel Betty • Bercse László Balázs • Czakó Tibor Zoltán*
- *Cserti-Szauer Csilla • Futár András • Katona Vanda • Könczei György*
- *Mesterházi Zsuzsa • Tina Molnár • Sándor Anikó • Szabó Ákosné*

ISBN 978-615-6410-04-7

9 786156 410047